Załącznik do uchwały Nr VIII/59/2019
Rady Gminy w Oksie
z dnia 27.06.2019 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY OKSA NA LATA 2019-2022

Opracowanie:
Anna Kozieł

Oksa, 2019 r.

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP.....3

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....3

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE.....4

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.....12

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami....12

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....15

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.....17

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy).....17

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....19

5.2.1. Zarys historii obszaru gminy.....19

5.2.2. Krajobraz kulturowy gminy Oksa.....23

5.2.3. Zabytki nieruchome.....25

5.2.4. Zabytki ruchome 34

5.2.5. Zabytki archeologiczne.....36

5.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych.....39

5.2.7. Dziedzictwo niematerialne.....41

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony 45

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....48

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy.....49

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ.....57

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE.....59

7.1. Priorytety gminnego programu opieki nad zabytkami.....60

7.2. Kierunki działań programu opieki nad zabytkami.....60

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....62

9. ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....63

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....64

11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW.....66

12. BIBLIOGRAFIA.....67

13. ZAŁĄCZNIKI 69

1. Wstęp.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2067, 2245, z 2019 r. poz. 730) nakłada na gminy obowiązek sporządzenia programu opieki nad zabytkami. Mówi o tym artykuł 87 ust. 1 ww. ustawy.
Przyjęty przez Radę Gminy w formie uchwały, gminny program opieki nad zabytkami jest elementem polityki samorządowej.

Przedmiotem *Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Oksa na lata 2019-2022* jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego Gminy Oksa.

Celem opracowania *Programu* jest określenie głównych zadań i kierunków działań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami.

Podstawowym celem *Programu opieki nad zabytkami dla gminy Oksa na lata 2019-2022* jest ukierunkowanie działań lokalnego samorządu na poprawę stanu zachowania i utrzymania lokalnych zabytków.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.

Zgodnie z **art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. 2019 r. poz. 506)** do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty. Do zadań własnych gminy należą m. in. sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Zgodnie z **art. 87 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. 2018 r., poz. 2067, 2245)** Wójt sporządza na okres 4 lat Gminny program opieki nad zabytkami.

Art. 87 ust. 2 ww. ustawy, wyznacza cele opracowania programu opieki nad zabytkami, są to:
1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje

konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.

System ochrony zabytków w Polsce ma swoje korzenie w **Dekrecie Rady Regencyjnej Królestwa Polskiego z dnia 31 października1918 r.** o opiece nad zabytkami sztuki i kultury (Dziennik Praw Królestwa Polskiego z 1918 r. Nr 16, poz. 36).
Na jego mocy (art. 1) „Wszelkie zabytki kultury i sztuki, znajdujące się w granicach Państwa Polskiego, wpisane do inwentarza zabytków sztuki i kultury, podlegają opiece prawa[...]", zaś wszelkie działania związane ze sprawowaniem opieki należą do (art. 3) „[...] konserwatorów zabytków sztuki i kultury, mianowanych przez Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego".
System ochrony zabytków w Polsce – funkcjonujący w okresie międzywojennym – został ostatecznie ukształtowany przepisami wydanego w 1928 r. rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca o opiece nad zabytkami (Dz. U. z 1928 r. Nr 29, poz. 265, z późn. zm.). Na jego mocy utworzono funkcjonujący do dziś rejestr zabytków (art. 4).
Władze konserwatorskie pierwszej instancji prowadzą rejestr zabytków.
Sposób prowadzenia rejestru określiło rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Dział II wspomnianego rozporządzenia określał organizację organów opieki nad zabytkami, przyznając obowiązki w tym zakresie administracji państwowej. W 1962 roku dokonano istotnej zmiany w obowiązującym systemie ochrony zabytków w Polsce, wprowadzając w życie ustawę z dnia **15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury (Dz. U. z 1999 r., Nr 98, poz. 1150, z późn. zm.)**
Wspomnianą ustawą wprowadzono pojęcie ochrony zabytków, jako wyłączną kompetencję państwa. Ustawa łączyła w sobie przepisy dotyczące ochrony zabytków z przepisami dotyczącymi organizacji i działalności muzealnej.
Obecnie całokształt zagadnień z zakresu ochrony zabytków reguluje ustawa z dnia **23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków** i **opiece** n**ad zabytkami (t. j. Dz. U. 2018 r., poz. 2067, 2245, z 2019 r. poz. 730.)**

Poniżej wskazano obowiązujące uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 z późn. zm.) w przepisach art. 5, art. 6 ust. 1 i art. 86

Art. 5 – Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.
Art. 6 ust 1 – Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu

do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.
Art. 86 – Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa.

2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2018 r., poz. 2067, 2245, z 2019 r. poz. 730)

Ww. ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce, określa politykę zarządzania zabytkami oraz wyznacza główne zadania państwa oraz obywateli (właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych). Szczegółowe zapisy określają przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady tworzenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów ochrony zabytków. Wprowadza pojęcia ochrony i opieki.

Art. 3 ustawy określa pojęcia użyte w ustawie, takie jak: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, badania architektoniczne, badania archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie.

Ochrona zabytków **(art. 4)** polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:
1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Natomiast opieka nad zabytkiem **(art. 5)** sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:
1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania **(art. 6)**:

1. Zabytki nieruchome - krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne i ruralistyczne, zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2. Zabytki ruchome – dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcje stanowiące zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych, numizmaty oraz pamiątki historyczne, wytwory techniki, materiały biblioteczne, wytwory sztuki ludowej, rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne, przedmioty upamiętniające wydarzenia historyczne, bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3. Zabytki archeologiczne – pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany, relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie ustawodawczej mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Ustawa definiuje także formy ochrony zabytków **(art. 7)**, do których należą:

1) wpis do rejestru zabytków,
1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
2) uznanie za pomnik historii,
3) utworzenie parku kulturowego,
4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Art. 16 ust. 1 – Rada Gminy, po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

Art. 17 – na terenie parku kulturowego lub jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego (z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1 ustawy); zasad i warunków sytuowania małej architektury; składowania lub magazynowania odpadów.

Art. 18 ust. 1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego;
ust. 2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w pkt 1, w szczególności:
1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

Art. 19 ust. 1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, parków kulturowych.
1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.
1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.
2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.
3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 20 – projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu.

Art. 21 – ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Art. 22 ust. 1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.
2. Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.
3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.
4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.
5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:
1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.
6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych.

Art. 89 – organami ochrony zabytków są:
1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

3. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2019 r. poz. 506)

Zgodnie z **art. 7 ust. 1 pkt 9** – zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy m. in. kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

4. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1945 z późn. zm.)

Ustawa precyzuje, co powinno być uwzględniane podczas sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, a także ustaleniach lokalizacji inwestycji celu

publicznego.
W istotnym z punktu widzenia opieki nad zabytkami obszarze planowania i zagospodarowania przestrzennego uwzględniania się:
„wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej” **(art. 1)**. W studium uwzględniać należy uwarunkowania wynikające ze: (...) „stanu środowiska, w tym stanu rolniczej i leśnej przestrzeni produkcyjnej, wielkości i jakości zasobów wodnych oraz wymogów ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego, stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej” **(art. 10)**.
Studium oraz plany zagospodarowania przestrzennego powinny określać:
(...) „obszary oraz zasady ochrony środowiska i jego zasobów, ochrony przyrody, krajobrazu kulturowego i uzdrowisk, obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej”.
Istotne jest nałożenie na wójtów i burmistrzów obowiązków zawiadomienia m. in. wojewódzkiego konserwatora zabytków o przystąpieniu do sporządzania studiów, planów zagospodarowania przestrzennego i występowania o opinie i wnioski oraz uzgodnienia.

5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (t. j. Dz. U. z 2018 r., poz. 1202 z późn. zm)

Ustawa traktuje zabytki w sposób szczególny i podkreśla fakt, że obiekt budowlany należy projektować i budować zapewniając: „ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską”.
Wymienione są rodzaje czynności w procesie budowlanym, również w kontekście obiektów wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na obszarze wpisanym do rejestru zabytków, obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, a także ujętych w gminnej ewidencji zabytków.
I tak stosownie do **art. 39:**
ust. 1. Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.
ust. 2. Pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków.
ust. 3. W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.
ust. 4. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w sprawie wniosku o pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektów budowlanych, o których mowa w ust. 3, w terminie 30 dni od dnia jego doręczenia. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych.

6. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (t. j. Dz. U. z 2018 r., poz. 799 z późn. zm.)

Zgodnie z zapisami Ustawy, prognoza oddziaływania na środowisko sporządzana przy okazji opracowywania polityk, strategii, planów lub programów powinna „określać, analizować i oceniać przewidywane znaczące oddziaływania, (...) na środowisko, a w szczególności na (...) zabytki, jak również w przypadku odstąpienia od przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, Ustawa nakłada obowiązek sprawdzenia, czy decyzja o odstąpieniu uwzględnia: (...) „cechy obszaru objętego oddziaływaniem na środowisko, w szczególności obszaru o szczególnych właściwościach naturalnych lub posiadających znaczenie dla dziedzictwa kulturowego wrażliwe na oddziaływania, istniejące przekroczenia standardów jakości środowiska lub intensywne wykorzystywanie terenu. Niezwykle ważne są przepisy dotyczące planowanych przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko i wymagających sporządzenia „raportu o oddziaływaniu przedsięwzięcia na środowisko".
Dla ochrony dziedzictwa kulturowego przepis ten jest istotny w kontekście budowy wież telefonii komórkowej oraz stosunkowo nowej inicjatywy, jaką jest budowa farm wiatrowych i ich oddziaływanie na krajobraz kulturowy, a więc przestrzeń historycznie ukształtowaną w wyniku działalności człowieka, zawierającą wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze.

7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t. j. Dz. U. z 2018 r., poz. 1614, 2244, 2340)

Ustawa (art. 5 pkt 21) definiuje „tereny zieleni" jako „tereny urządzone wraz z infrastrukturą techniczną i budynkami funkcjonalnie z nimi związanymi, pokryte roślinnością, pełniące funkcje publiczne, a w szczególności parki, zieleńce, promenady, bulwary, ogrody botaniczne, zoologiczne, jordanowskie i zabytkowe, cmentarze, zieleń towarzyszącą drogom na terenie zabudowy, placom, zabytkowym fortyfikacjom, budynkom, składowiskom, lotniskom oraz dworcom oraz obiektom przemysłowym".
Zgodnie z art. 83a ust.1 zezwolenie na usunięcie drzew lub krzewów z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków wydaje wojewódzki konserwator zabytków. Ustawodawca posłużył się również pojęciem „wartości historycznych", „kulturowych", które są jednym z czynników ważnych przy tworzeniu parków krajobrazowych, zespołów przyrodniczo - krajobrazowych, ustanawianiu pomników przyrody i innych czynnościach.

8. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2204, 2348 z późn. zm.)

Jednym z wymienionych w ww. ustawie celów publicznych jest „(…) opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami".

Zgodnie z art. 13 ust. 4 Sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.
Ust. 5. Sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.
Ustawa daje możliwość nałożenia na nabywcę nieruchomości gruntowej, oddawanej w użytkowanie wieczyste, obowiązku (zapisanego w umowie) odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych **(art. 29 ust. 2)**
Taki sam obowiązek można nałożyć w decyzji o ustanowieniu trwałego zarządu.
Ważne dla właściciela zabytku i zarządcy nieruchomości będącej w trwałym zarządzie są zapisy mówiące o obniżce o 50% ceny nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków, chociaż dopuszczono tu także możliwość podwyższenia lub obniżenia tej bonifikaty oraz o obniżce o 50% opłat z tytułu trwałego zarządu, która to bonifikata również może być podwyższona lub obniżona **(art. 73).**
Gminie przysługuje prawo pierwokupu w przypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości **(art. 109)**.

9. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j. Dz. U. z 2018 r., poz. 1983)

W Ustawie zapisano, że prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym, natomiast państwo sprawuje mecenat nad działalnością kulturalną polegający na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami.
Sprawowanie opieki nad zabytkami jest jednym z podstawowych zadań instytucji kultury, szczególnie tych wyspecjalizowanych w opiece nad zabytkami, których celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami. Stąd też szeroko pojęta opieka nad zabytkami niekoniecznie musi oznaczać bezpośrednie czynności przy zabytku, ale również gromadzenie wiedzy o zabytkach, jej udostępnianie poprzez np. organizację wystaw, edukację społeczeństwa dotyczącą ochrony zabytków, uświadomienie istnienia odziedziczonych po dawnych mieszkańcach dóbr kultury, uwrażliwienie na wyjątkowy charakter tego dziedzictwa.

10. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (t. j. Dz. U. z 2018 r., poz. 450 z późn. zm.)

W ramach ustawy gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (m. in. stowarzyszenia)

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

1. Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t. j. Dz. U. z 2018 r., poz. 720, 1669)
2. Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j. Dz. U. z 2018 r., poz. 574, 1669)

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

1. Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t. j. Dz. U. z 2018 r., poz. 217 z późn. zm.)

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.

4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Oksa jest zbieżny ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

Cele te zostały określone w następujących dokumentach:

- **Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014-2017** przyjęty Uchwałą nr 125/2014 Rady Ministrów z dnia 24 czerwca 2014 r.

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami jest dokumentem utworzonym na podstawie art. 84 i art. 85 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w celu stworzenia warunków niezbędnych do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
Jego opracowanie należy do obowiązków ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, przy pomocy Generalnego Konserwatora Zabytków.
W krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami określa się w szczególności, cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposób finansowania planowanych działań, a także harmonogram ich realizacji.
Program opracowuje się na okres czterech lat.
Krajowy program ochrony i opieki nad zabytkami uchwala Rada Ministrów na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.
W Krajowym Programie dokonano diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce w trzech podstawowych płaszczyznach:

- organizacji zadań organów ochrony zabytków w Polsce,
- stanu zachowania zabytków w Polsce, w tym roli i znaczenia form ochrony zabytków oraz systemów informacji o zabytkach,
- komunikacji, porozumienia i współpracy w obszarze ochrony zabytków w Polsce.

W Programie sformułowano cel główny: **Wzmacnianie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków.**
Do jego realizacji opracowano trzy cele szczegółowe wraz z kierunkami działań:

Cel szczegółowy 1: Wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce:
- porządkowanie rejestru zabytków nieruchomych (księgi rejestru A i C),
- przygotowanie ratyfikacji Konwencji UNESCO ds. ochrony dziedzictwa podwodnego,
- wypracowanie jednolitych standardów działania konserwatorskiego w odniesieniu o wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomych,
- wzmocnienie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego,
- opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych,
- opracowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (księgi rejestru A i C),
- realizacja badań w ramach AZP na obszarach szczególnie istotnych ze względu na zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego.

Cel szczegółowy 2: Wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków:
- zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków poprzez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach,
- wypracowanie standardów pozwalających na lepszy przepływ informacji pomiędzy organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w otoczeniu zabytków objętych ochroną,
- podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków,
- merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków.

Cel szczegółowy 3: Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji:
- przygotowanie ratyfikacji Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa, Faro 2005,
- wspieranie budowania świadomości społecznej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania się tożsamości narodowej i społeczności lokalnych,
- promocja zasobu dziedzictwa kulturowego za pośrednictwem Internetu,
- zwiększenie dostępu do zasobu dziedzictwa i ułatwienie jego odbioru społecznego.

Do najistotniejszych założeń Krajowego Programu należą:
- podniesienie sprawności i skuteczności działań organów ochrony zabytków, w tym jakości merytorycznej decyzji administracyjnych (szkolenia, standaryzacja działań, itp.),
- porządkowanie rejestru zabytków oraz stworzenie wiarygodnej metodologicznie diagnozy stanu zachowania zabytków nieruchomych (księgi rejestru A i C),
- zwiększenie uspołecznienia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; budowania przez organy ochrony zabytków partnerskich relacji z obywatelami, jak i propagowanie

postaw współodpowiedzialności społecznej za zachowanie zabytków (współpraca mediami, wykorzystywanie mediów elektronicznych, konkursy, itp.),
- wdrożenie procesów kształtowania postawy krajobrazowej wśród organów ochrony zabytków,
- zwiększenie zaangażowania samorządów, ze szczególnym uwzględnieniem gmin, w ochronę i opiekę nad zabytkami oraz wzmocnienie zaangażowania społecznego na rzecz ochrony zabytków, w tym propagowanie parków kulturowych (ich stosowanie jest władczą kompetencją gmin) jako skutecznej formy ochrony zabytków.

- **Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 i Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020**

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 została przyjęta przez Rząd RP 21 września 2004 r. i uzupełniona w 2005 r. na lata 2004-2020.
Jest podstawowym dokumentem rządowym, w którym w oparciu o szczegółową analizę podjęto próbę określenia zasad polityki kulturalnej państwa w warunkach rynkowych. Dokument stanowi podstawę do dalszych systemowych rozwiązań w dziedzinie kultury. Misją strategii jest: *Zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwoju regionów*.
Zakres strategii został podporządkowany głównie regionom, jako podstawowym jednostkom podziału terytorialnego. Po dokonaniu wnikliwej analizy, wyodrębniono pięć strategicznych obszarów kultury, dla których sformułowano Narodowe Programy Kultury, będące podstawowymi narzędziami wdrażania strategii.
Są to:
1) Narodowy Program Kultury - Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Narodowego,
2) Narodowy Program Kultury - Rozwój Szkolnictwa Artystycznego i Promocja Twórczości MAESTRA,
3) Narodowy Program Kultury - Rozwój instytucji artystycznych,
4) Narodowy Program Kultury - Promocja czytelnictwa i rozwój sektora książki,
5) Narodowy Program Kultury - Wspieranie sztuki współczesnej ZNAKI CZASU.
Dla każdego programu określono cel strategiczny, instrumenty realizacji, plan finansowy oraz wyznaczono instytucje odpowiedzialne za ich zarządzanie.
Do podstawowych założeń strategii należy m. in. ochrona i opieka nad dziedzictwem kulturowym, a jednym z celów strategicznych jest ochrona i rewaloryzacja zabytków. Cel ten stał się jednym z priorytetów Narodowego Programu Kultury - Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004-2013.
Celem strategicznym wzmiankowanego Narodowego Programu Kultury jest intensyfikacja ochrony i upowszechnienie dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zachowania zabytków nieruchomych.
Celami cząstkowymi programu są:
- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków,

- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne;
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych;
- promocja polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą, w szczególności za pomocą narzędzi społeczeństwa informatycznego
- rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego,
- tworzenie warunków dla rozwoju i ochrony dziedzictwa kultury ludowej,
- zabezpieczenie zabytków przed nielegalnym wywozem za granicę.

W Uzupełnieniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 wprowadzono jedenaście Programów Operacyjnych Ministra Kultury jako system realizacyjny Narodowej Strategii Kultury.
Dla działań związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami powołano **Program Operacyjny *Dziedzictwo Kulturowe*** z priorytetami:
- rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych,
- rozwój instytucji muzealnych,
- ochrona dziedzictwa narodowego poza granicami kraju,
- ochrona zabytków archeologicznych,
- tworzenie zasobów cyfrowych dziedzictwa kulturowego,
- ochrona zabytkowych cmentarzy.

Celem wzmiankowanego Programu Operacyjnego jest intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym kompleksowa poprawa stanu zabytków oraz rozwój kolekcji muzealnych.
W Programie określono następujące cele cząstkowe:
- poprawa stanu zachowania zabytków,
- zwiększenie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym dziedzictwa archeologicznego),
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne,
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji,
- zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granice oraz na wypadek sytuacji kryzysowej i konfliktu zbrojnego.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.

- **Strategia rozwoju województwa świętokrzyskiego do 2020 r.**

Strategia przyjęta została uchwałą Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego

Nr XXXIII/589/13 z dnia 16 lipca 2013 r.
Jako nadrzędną funkcję rozwoju regionu przyjęła misję: *„Pragmatyczne dążenie do najpełniejszego i innowacyjnego wykorzystania przewag i szans, odwrócenia niekorzystnych tendencji demograficznych oraz podniesienia jakości życia mieszkańców przy jednoczesnej dbałości o stan środowiska”.*
W Strategii wyznaczono wizję: *„Świętokrzyskie – region zasobny w kapitał i gotowy na wyzwania”*.
Konkretyzacja powyższej misji będzie się odbywała poprzez realizację następujących sześciu celów strategicznych:
1. Koncentracja na poprawie infrastruktury regionalnej.
2. Koncentracja na kluczowych gałęziach i branżach dla rozwoju gospodarczego regionu.
3. Koncentracja na budowie kapitału ludzkiego i bazy dla innowacyjnej gospodarki.
4. Koncentracja na zwiększeniu roli ośrodków miejskich w symulowaniu rozwoju gospodarczego regionu.
5. Koncentracja na rozwoju obszarów wiejskich.
6. Koncentracja na ekologicznych aspektach rozwoju regionu.

Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego stanowi strategiczną osnowę dla Regionalnego Programu Operacyjnego, zaplanowanego do wdrożenia w latach 2014−2020.
Strategia określa szereg celów strategicznych służących pragmatycznemu dążeniu do najpełniejszego i innowacyjnego wykorzystania przewag i szans, odwrócenia niekorzystnych tendencji demograficznych oraz podniesienia jakości życia mieszkańców przy jednoczesnej dbałości o stan środowiska.
Znaczna część celów strategicznych, dotyczących w szczególności ośrodków lokalnych dotyczy również Gminy Oksa, w szczególności tych mających na celu zniwelowanie zaszłości rozwojowych gminy sytuującej ją w obszarze o najgorszych wskaźnikach dostępności do usług publicznych.

- **Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego.**

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego przyjęty został uchwałą Sejmiku XLVII/833/14 z dnia 22 września 2014 r.
Dziedzictwo kulturowe w Planie zostało omówione w rozdziale V Uwarunkowania i problemy występujące w poszczególnych dziedzinach zagospodarowania przestrzennego w podrozdziale 4.
Głównym zadaniem w zakresie zagospodarowania przestrzeni kulturowej jest skuteczna ochrona i rewaloryzacja zasobów dziedzictwa kulturowego oraz racjonalne ich zagospodarowanie z myślą o poszerzeniu wiedzy zwłaszcza młodego pokolenia, świadomości historycznej obywateli, także wykorzystaniu jako czynnika rozwoju gospodarczego i promocji. Istotnym zadaniem jest także wykorzystanie dziedzictwa kulturowego w procesie umacniania tożsamości kulturowej lokalnych mieszkańców przy jednoczesnym zachowaniu i kultywowaniu specyfiki lokalnej.
Głównym celem polityki przestrzennej jest zachowanie i umacnianie regionalnej tożsamości

kulturowej, jak także zapewnienie ochrony i racjonalne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego, stosownie do przepisów ustawy o ochronie dóbr kultury oraz innych ustaw związanych z tą problematyką.

- **Program opieki nad zabytkami województwa świętokrzyskiego na lata 2013 – 2016.**

Program jest opracowaniem strategicznym, wieloletnim, który w sposób kompleksowy określa cele i działania województwa w zakresie opieki nad zabytkami. Najważniejszym działaniem jest ochrona dziedzictwa i krajobrazu kulturowego województwa świętokrzyskiego w celu zachowania go dla następnych pokoleń oraz budowania na jego bazie tendencji służących rozwojowi regionu, a także integracja społeczności lokalnych przy pomocy poszerzenia wiedzy o zasobach dóbr kultury i potrzebie ich ochrony.
W Programie wyznaczono cel generalny:
Ochrona i zachowanie materialnego oraz niematerialnego dziedzictwa kulturowego województwa świętokrzyskiego.
Cele szczegółowe:
1. Ochrona i zachowanie dziedzictwa oraz krajobrazu kulturowego.
Kierunki działań:
1.1. Rozpoznanie i dokumentacja zasobów zabytkowych.
1.2. Ochrona zabytków ruchomych.
1.3. Ochrona zabytków nieruchomych.
1.4. Ochrona zabytków archeologicznych.
1.5. Ochrona zabytków układów architektonicznych.
1.6. Stworzenie warunków do powstania i rozwoju parków kulturowych oraz ochrona krajobrazu kulturowego.
2. Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału dziedzictwa kulturowego.
Kierunki działań:
2.1. Poprawa dostępu do zasobów dziedzictwa.
2.2. Promocja zasobów dziedzictwa kulturowego.
2.3. Wykorzystanie potencjału dziedzictwa kulturowego w rozwoju regionalnym.

3. Tworzenie warunków do wzmocnienia tożsamości regionalnej w oparciu o dorobek kultury materialnej i niematerialnej.
Kierunki działań:
3.1. Kultywowanie tradycji w oparciu o zasobach dziedzictwa kulturowego.
3.2. Popularyzacja wiedzy o dziedzictwie kulturowym

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych Gminy).

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Oksa zgodny jest z dokumentami:

- **Strategia Rozwoju Gminy Oksa na lata 2015-2024**

Strategia Rozwoju Gminy na lata 2015-2024 została przyjęta Uchwałą Rady Gminy Nr XVI/77/2016 z dnia 29.01.2016 r.
Jest najważniejszym dokumentem planistycznym i strategicznym, wyznacza główne kierunki rozwoju gminy oraz precyzuje określone cele do osiągnięcia.
Głównym celem opracowania Strategii było zdiagnozowanie priorytetowych kierunków rozwoju, zmierzających do rozwoju społeczno –gospodarczego gminy.
Strategia Rozwoju Gminy Oksa na lata 2015–2024 to długookresowy, bo dziesięcioletni plan działania, określający strategiczne cele rozwoju, zawierający kierunki oraz priorytety, które są niezbędne do realizacji przyjętych założeń.
Opracowanie Strategii Rozwoju pozwala na określenie najbardziej efektywnych działań mogących zapewnić dynamiczny rozwój całego obszaru, stworzenie dogodnych warunków dla rozwoju przedsiębiorczości oraz powstawanie nowych inicjatyw społecznych. Strategia stanowi ogół planowanych działań, zmierzających do realizacji wyznaczonych celów rozwojowych. Jest to sposób w jaki gmina zamierza realizować swoją misję. Istotną cechą Strategii jest budowa wizerunku gminy, który stanowi jej swoistą wizytówkę, jest źródłem informacji dla podmiotów gospodarczych, inwestorów i społeczności lokalnej o długoterminowych uwarunkowaniach rozwoju przyjętych przez gminę oraz o sposobach rozwiązywania przez nią pojawiających się problemów.

- **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Oksa**

Zgodnie z art. 15 ust. 2 pkt 4 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz. U. z 2017 r., poz. 1073,1566) w planie miejscowym określa się obowiązkowo zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej.
Projekt planu zgodnie z ww. ustawą musi zostać uzgodniony z wojewódzkim konserwatorem zabytków.
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Oksa został przyjęty uchwałą Rady Gminy Nr XVII/82/2012 z dnia 15.03.2012 r.
Na terenie gminy Oksa funkcjonuje jeden plan zagospodarowania przestrzennego.
Ustalenia planu są zgodne z ustaleniami *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Oksa.*
Zagadnienia dotyczące ochrony zabytków zawarte zostały w § 6 miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Oksa.

- **Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Oksa**

Studium przyjęte zostało uchwałą **Rady Gminy Nr 24/145/2001 z dnia 30.08.2011 r.**
Dokument ten jako akt planowania kształtującego politykę przestrzenną gminy wyodrębnia cele, uwarunkowania i kierunki zagospodarowania przestrzennego, które doprowadzą

do wykorzystania wszystkiego, co cenne i niepowtarzalne dla rozwoju gminy. Należy tu wymienić walory przyrodnicze i krajobrazowe, wartości kulturowe, zasoby materialne i inicjatywy lokalne, jak również warunki wynikające z położenia gminy, jej powiązań administracyjnych i gospodarczych.
W części III „Szanse i zagrożenia środowiska kulturowego" wskazano zasoby dziedzictwa kulturowego gminy z uwzględnieniem zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków oraz zagrożenia środowiska kulturowego, do których zaliczono, m. in. upływ czasu, duże koszty modernizacji, ostre reżimy ochronne, co powoduje małe zainteresowanie zabytkami ze strony inwestorów komercyjnych.
W rozdziale IV „Priorytety i bariery rozwoju wynikające z uwarunkowań kulturowych" przedstawiono zasady ochrony wartości kulturowych, które sprowadzają się do:
- ochrony zespołów i obiektów prawnie chronionych wpisanych do ewidencji konserwatora zabytków,
- promowania wartości kulturowych gminy oraz dążenia do wykorzystania obiektów dla celów turystycznych,
- podejmowania zespolonych działań łączących ochronę zabytków z ochroną przyrody,
- uwzględniania lokalnych uwarunkowań historycznych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego,
- kształtowania miejscowego krajobrazu w sposób zgodny z zasadą zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego gminy, uwzględniającego zachowanie walorów przyrodniczych oraz dziedzictwa kulturowego.

29.12.2017 r. Rada Gminy przyjęła uchwałę (XXXV/183/2017) w sprawie uchwalenia zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Oksa.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.

5.2.1. Zarys historii obszaru gminy.

Najstarsza wzmianka o istnieniu wsi Lipno wchodzącej w skład gminy Oksa pochodzi z 1258 roku, stąd pochodził Jan z Lipna uczestniczący w orszaku Bolesława Wstydliwego.
W latach 1366-1380 Florian z Mokrska - Biskup Krakowski wystawia w Węgleszynie na miejscu dawnego kościoła drewnianego, nowy murowany kościół p.w. św. Andrzeja.
W 1390 roku właścicielem Węgleszyna jest Tomko z Węgleszyna, kasztelan sandomierski, starosta wielkopolski, zdobywca zamku krzyżackiego Drahim w 1407 r.
Na pocz. XVI w. wieś Rzeszówek, występująca pod nazwą Rzeschow, należy do parafii Konieczno. We wsi znajduje się karczma.
W 1508 roku Rzeszówek i Swojsławice są w posiadaniu Mikołaja i Andrzeja Rzeszowskich, a wieś Lipno staje się własnością Mikołaja Starzyńskiego i Zygmunta Gruszczyńskiego.
W 1521 roku wieś Węgleszyn jest własnością Feliksa Oleśnickiego h. Dębno z Pińczowa.

W 1538 roku Mikołaj Rej dziedziczy Nagłowice i rozpoczyna działania związane z powiększeniem majątku. Nabywa nowe własności i zakłada świetnie prosperujące majątki. W 1554 r. od Hieronima Rzeszowskiego drogą zamiany na Chyczę i Besk (dzisiaj

Brzostki) uzyskał Tworów i Pawiązów (dzisiaj Pawęzów).
W tymże roku Zygmunt August pozwolił mu na założenie w miejscu wsi Tworów miasta Okszy.
Fragment dokumentu królewskiego brzmi:
„Pozwalamy mu M. R. wieś dziedziczną Thworów przeistoczyć na miasto, które odtąd Okszą zwać się będzie, obdarowując go prawem teutońskim (niemieckim). Zwalniamy mieszkańców od opłat wszelkiego cła i myta na lat 12, ustanawiamy jarmarki na św. Trójcę i św. Andrzeja, targi we wtorki".

„A ja Mikofaj Rej, będąc dziedzicem Nagłowickim, Tworowskim i Pawęzowskim, oznajmuję tym listem komukolwiek dziś i na potem będzie wiedzieć potrzeba, iżem posadził miasto na gruncie swym tworowskim imieniem Oksza".

Słowo „oksza", w dawnej polszczyźnie stosowano na określenie siekiery, topora. Topór to także herb Rejów, który po dziś dzień zachował się nad głównym wejściem do kościoła parafialnego w Oksie. Nazwa osady pochodzi od herbu założyciela - Oksza. W XVI stuleciu kultura polska zbliżyła się do europejskiego poziomu, a jej centrum stanowił Kraków, miasto wsławione życiem intelektualnym. Chętnie przebywał tam także M. Rej. Stał się też Kraków w tym czasie jednym z ośrodków reformacji. Można zdecydowanie wysnuć uzasadnione przypuszczenie, że dla wielkiego humanisty z Nagłowic mogło to być inspiracją, by we własnych włościach nagłowickich założyć miasto, które w jego mniemaniu, mogło w tej części Polski odegrać w pewnej, niewielkiej oczywiście skali, podobną, co Kraków, rolę. Fundator zapewnił każdemu osadnikowi działkę budowlaną. Mieszczanie otrzymali po półłanku pola, prawo wyrębu, prawo do wykarczowania lasu pod łąki oraz prawo wolnego połowu ryb. Zamierzenia założyciela to najprawdopodobniej chęć stworzenia miasta rzemieślników i handlowców, a przede wszystkim centrum gospodarczo – kulturalnego polskiego kalwinizmu.

Do chwili obecnej każdy odwiedzający Oksę zdumiony jest logiką i dojrzałością oraz rozmachem dokonań urbanistyczno-architektonicznych budowniczych, o czym świadczy rynek oraz geometryczny układ ulic. Całość niczym nie odbiega od tego typu rozwiązań urbanistycznych wielkich miast. Słabą stroną Oksy było jej usytuowanie nieco na uboczu od znanych wówczas głównych szlaków handlowych, roli, których nie doceniał chyba założyciel i fundator. Był przecież poetą, a nie ekonomistą.

Budowa drewnianego zboru kalwińskiego w Oksie została ukończona w 1570 roku przez syna pisarza Andrzeja Reja, w którym w XVII w. odbyły się cztery synody (w latach 1626, 1643, 1663, 1665).

Założone przez Mikołaja Reja miasto Oksza nie wyrosło nigdy na osadę miejską. Od zwykłej wsi różniło się tym, że miało prawa miejskie oraz wielki czworoboczny rynek i wieloboczny układ osady. Większość budowli była drewniana, a jedynym większym murowanym budynkiem był zbór kalwiński wybudowany z kamienia i cegły w 1570 r. przez Andrzeja Reja syna Mikołaja.

Układ przestrzenny wsi Oksa z połowy XVI w. – ujęty jest w gminnej ewidencji zabytków.

W 1570 roku w Rzeszówku istnieje karczma, młyn, dwór i folwark, w tym czasie Rzeszówek jest własnością Adama Rzeszowskiego.

W 1573 roku Oksza liczy 10 domów, młyn oraz kilku rzemieślników. W 1600 roku Andrzej Rej, syn pisarza, wzniósł w Oksie ratusz oraz jatki rzeźnicze. Jednocześnie zwiększył świadczenia pańszczyźniane, co spowodowało zastój w rozwoju miasteczka. W 1676 roku za zgodą dziedzica dóbr oksańskich, zbór przejmuje klasztor cystersów w Jędrzejowie. Na jego miejscu wzniesiono murowany kościół, który zachował się do dzisiaj. W 1700 roku umiera Bogusław Rej. Oksa znalazła się w rękach Aleksandra Dąmbskiego, miecznika inowrocławskiego i jego potomków. Oksa liczy 26 domów i 179 mieszkańców. W latach 1762-1763 restauracja katolickiego kościoła w Oksie dokonana została przez Cystersów - zarządców parafii. W 1770 roku powstaje nowa plebania w Oksie. W 1772 roku rodzina Dąmbskich sprzedaje Oksę Stefanowi Wąsowiczowi. W 1785 roku starościnie miasta, Budziszewskiej, udało się uzyskać wznowienie przywileju na odbywanie cotygodniowych targów. W roku 1787 i ponownie rok później miasto odwiedził Stanisław August Poniatowski. W 1794 roku w związku z bitwą pod Szczekocinami przez teren Oksy następuje przemarsz wojsk powstańczych Powstania Kościuszkowskiego.

W końcu XVIII w. Rzeszówek staje się własnością Zielińskich.
W 1787 roku następuje budowa drewnianego spichlerza w Zakrzowie. Założenie dworskie istnieje już w obecnym miejscu.
Na przełomie XVIII/XIX w. powstaje w Zakrzowie ogród Krassowskich.
W 1803 roku, Józef Zieliński sprzedaje Rzeszówek Ambrożemu Saryusz Romiszowskiemu.

Od 1815 roku, po zmianach struktur administracyjnych – podział administracyjny Królestwa Polskiego, Oksa znajduje się w powiecie jędrzejowskim obwodu kieleckiego w województwie krakowskim. W 1827 roku miasto Oksa liczy 51 domów i 380 mieszkańców.

W 1832 roku nowym właścicielem wsi Lipna zostaje Jan Borsza Drzewiecki. W latach 1845-1863 kilkakrotne pożary niszczą zabudowania dworskie i chłopskie chałupy. W 1846 roku następuje kupno majątku w Lipnie przez Kłossowskich.
W poł. XIX w. rozpoczyna się budowa murowanego dworu w Rzeszówku.

W II poł. XIX w. Oksa przechodzi do Sapiehów, a następnie wchodzi w skład dóbr nagłowickich księcia Michała Radziwiłła.

W 1851 roku Zakrzów odkupuje od Grabkowskich Antoni Plewiński; w tym samym roku nabywa go R. Bochenek. W 1854 roku Rzeszówek nabywa Łucja z Michałowskich Wąsowiczowa. W 1859 roku majątek Wąsowiczów (Rzeszówek) kupuje Natalia Dobiecka.
W 1863 roku Rzeszówek powraca do Wąsowiczów.
W pierwszej poł. XIX w. Drzewieccy budują dwór w Lipnie.

W dniu 20 października 1863 roku w powstaniu styczniowym rozegrała się bitwa pod Oksą pod dowództwem Zygmunta Chmieleńskiego, gdzie został ranny Faustyn Gryliński (1830-1866) i awansował na stopień pułkownika. Od 1866 roku Oksa przynależy administracyjnie do powiatu jędrzejowskiego guberni kieleckiej.
W 1867 r. Oksa utraciła prawa miejskie.

W 1868 roku Lipno nabywa Ludwik Rychter.
W 1872 roku Popławscy nabywają Rzeszówek.

W 1881 roku władająca dobrami węgleszyńskimi zakonnica Kamilla Bystrzonowska (córka hrabiego Kazimierza Bystrzonowskiego i siostra Ludwika Tadeusza Bystrzonowskiego działacza Hotelu Lambert) przekazuje cały majątek na fundację Hotelu Lambert. W 1892 roku lokatorka dworu w Węgleszynie Kochanowska rozparcelowuje majątek sprzedając go różnym nabywcom (pierwsza parcelacja w powiecie jędrzejowskim). Część pieniędzy uzyskanych ze sprzedaży dóbr Kochanowska przeznacza na dobudowanie kościoła od strony zachodniej (od łuku biegnącego przez środek łącznie z chórem), dobudowanie zakrystii od strony wschodniej, wybudowanie dzwonnicy i ogrodzenia zachowanego do dnia dzisiejszego. Ofiarowała również do gruntów kościelnych 10 mórg ziemi, oraz na posesji należącej do plebanii, wybudowała szpital wiejski.

W 1899 roku Rzeszówek przechodzi w posiadanie Borkowskich.

W 1918 roku właścicielem Zakrzowa, a współwłaścicielem całości dóbr węgleszyńskich jest syn Floriana – dr Antoni Krassowski, właścicielem Lipna jest w tym czasie Stanisław Borkowski. W 1935 roku właścicielem 1000 morgowego majątku w Lipnie staje się Borys Schón. Po II wojnie światowej majątek w Lipnie zostaje rozparcelowany. Zabudowania majątkowe przechodzą na własność Skarbu Państwa. W 1957 roku następuje wpisanie podworskiego parku w Lipnie oraz Zakrzowie do rejestru zabytkowych założeń parkowych w woj. kieleckim.

W 1983 roku na terenie Oksy prowadzone są prace archeologiczne, których efektem jest udokumentowanie istnienia dworu już w II poł. XVI w. Do 1945 r. miejscowości Nagłowice i Oksę łączyły więzy personalne poprzez kolejnych właścicieli. Ostatnim był książę Michał Radziwiłł. Te dwie sąsiednie miejscowości nadal łączyła jakaś pokrewna więź do tego stopnia, że w 1976 r. połączono dwie sąsiadujące gminy w jeden organ administracyjny o nazwie "Gmina Nagłowice-Oksa". Nie był to jednak najszczęśliwszy związek dla mieszkańców gminy Oksy, którzy zawsze odczuwali swoją odrębną tożsamość. Już 30.01.1985 r. Gminna Rada Narodowa w Nagłowicach - Oksie podjęła uchwałę o rozłączeniu gmin, ale decyzja ta nie doczekała się realizacji. Dopiero 22.12.1990 r. Rada Ministrów przyjęła rozporządzenie o podziale gminy Nagłowice -Oksa. Rozdzielenie gmin nastąpiło 2 kwietnia 1991 roku i to nie ze względów antagonistycznych lub ambicjonalnych, ale po dokładnych obustronnych przemyśleniach, iż w tak rozległym terenie gubi się samorządność. W 1991 roku została reaktywowana gmina Oksa jako odrębny podmiot administracyjny i w takiej formie funkcjonuje do dziś. Siedziba Gminy znajduje się w Oksie. Obecnie Oksa jest siedzibą Urzędu Gminy i parafii rzymskokatolickiej. Ma tu siedzibę Podstawowej Opieki Zdrowotnej, Punkt Apteczny, Szkoła Podstawowa, Przedszkole Samorządowe, Biblioteka Gminna, Filia Banku Spółdzielczego, Poczta, OSP. Obecnie Oksa liczy 760 mieszkańców.

W skład Gminy Oksa wchodzi 16 sołectw: Błogoszów, Lipno, Nowe Kanice, Stare Kanice, Oksa, Pawęzów, Popowice, Rembiechowa, Rzeszówek, Tyniec i Tyniec Kolonia, Węgleszyn, Węgleszyn Dębina, Węgleszyn Ogrody, Zakrzów oraz Zalesie.

Gmina Oksa graniczy z gminami:

- Małogoszcz, Jędrzejów i Nagłowice (należącymi do powiatu jędrzejowskiego)
- Włoszczowa, Radków (należącymi do powiatu włoszczowskiego).

5.2.2 Krajobraz kulturowy gminy Oksa.

Zgodnie z art. 3 pkt 14 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami „krajobraz kulturowy to postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;”

Krajobraz kulturowy jest wynikiem przekształcania krajobrazu naturalnego przez grupę lub kilka grup kulturowych i nakładania elementów kulturowych różnego wieku. Krajobraz kulturowy to przestrzeń przyrodnicza, która znajduje się w sferze oddziaływań człowieka przyjmuje formę kulturową, wyrażoną w postaci krajobrazu kulturowego.

Gmina Oksa położona jest w zachodniej części województwa świętokrzyskiego w pn.- zach. części powiatu jędrzejowskiego. Powierzchnia Gminy wynosi 91 km ^{2}, co stanowi 0,8% powierzchni województwa oraz 7,2% powierzchni powiatu.

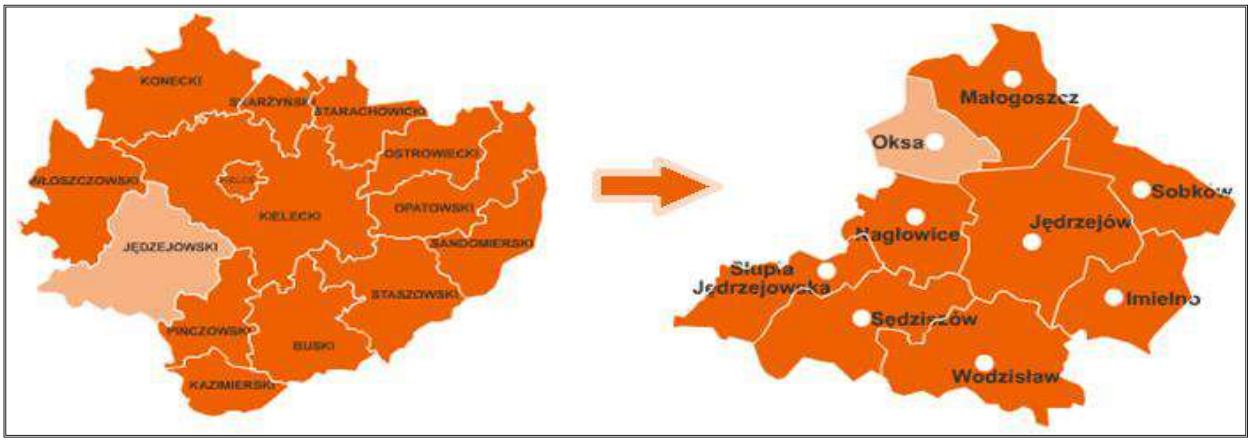

Położenie gminy na tle województwa i powiatu.

Pod względem fizycznogeograficznym Gmina Oksa umiejscowiona jest w makroregionie Wyżyny Przedborskiej, w obrębie Niecki Włoszczowskiej.
Gmina Oksa położna jest na terenie zlewni Wisły, niejako w widłach tworzonych przez Białą Nidę i Lipnicę. Wzdłuż południowej granicy gminy płynie rzeka Biała Nida (po połączeniu się z Czarną Nidą tworzy Nidę, będącą lewobrzeżnym dopływem Wisły). Lipnica natomiast ogranicza gminę od północnego wschodu, łącząc się z Białą Nidą (teren gminy Małogoszcz). Poza tym, na obszarze gminy występują liczne małe cieki wodne, należące do zlewni Białej Nidy.

Gmina Oksa jest gminą typowo rolniczą, część mieszkańców utrzymuje się z pracy w większych lub mniejszych gospodarstwach rolnych.

Zachodnią granicę wytyczają stawy rybne, a wschodnią zamykają kompleksy leśne. Jest więc gmina Oksa swoistą enklawą o specyficznych warunkach klimatycznych, glebowych i krajobrazowych. O bogactwie przyrodniczym i krajobrazowym gminy świadczy rozbudowany system obszarów chronionych. Cały teren gminy znajduje się we Włoszczowsko - Jędrzejowskim Obszarze Chronionego Krajobrazu. Część gminy (1086 ha) znajduje się w obszarze **Natura 2000** - **Dolina Białej Nidy -** Obszar Specjalnej Ochrony Siedlisk, kod PLH260013. Obszar ten obejmuje dolinę rzeki Białej Nidy z jej dopływami - lewym rzeką Lipnicą i prawym rzeką Kwilanką. Dolina Białej Nidy stanowi interesujący z przyrodniczego punktu widzenia zespół podmokłych siedlisk łąkowych i leśnych oraz licznych stawów rybnych. Na terenie gminy Oksa znajduje się również kilka pomników przyrody, m.in. aleja modrzewiowa w Oksie, zabytkowe dęby w Zakrzowie czy Rzeszówku.

Dziedzictwo kulturowe gminy Oksa wiąże się przede wszystkim z działalnością rolniczą. Zasoby zabytkowe to głównie obiekty sakralne, cmentarze, dawne założenie dworsko-folwarczne oraz parkowo - pałacowe oraz zachowany historyczny układ przestrzenny wsi Oksa.

Niezwykle ważnym dopełnieniem krajobrazu kulturowego są również elementy małej architektury: kapliczki i krzyże przydrożne, które w większości są w bardzo dobrym stanie.

Nie sposób pominąć tu miejsc pamięci narodowej, o które szczególnie dba miejscowe społeczeństwo. Są to m. in.:

- Tablica na budynku OSP w Węgleszynie upamiętniająca wywiezienie i śmierć w Oświęcimiu sołtysa wsi Węgleszyn - Stanisława Fornalskiego.
- Tablica w Szkole Podstawowej w Węgleszynie upamiętniająca nauczycielki Szkoły w Węgleszynie zamordowane w Oświęcimiu.
- Obelisk w Oksie upamiętniający żołnierzy Wojska Polskiego i funkcjonariuszy Policji Państwowej związanych z gminą Oksa pomordowanych w Katyniu.
- Tablica w Szkole Podstawowej w Oksie upamiętniająca ówczesnego kierownika szkoły zamordowanego w Buchenwaldzie.
- Tablica przy ul. Jędrzejowskiej w Oksie upamiętniająca wydarzenia powstania styczniowego.
- Tablica w budynku OSP w Tyńcu upamiętniająca żołnierzy Armii Krajowej.
- Symboliczna mogiła powstańców styczniowych 1863 - 1864 na cmentarzu w Oksie.
- Pomnik w Lipnie upamiętniający 16 mieszkańców wsi pomordowanych przez własowców.

„Najazd i zemsta” *było to w roku 1944* *w piątek o godzinie 16* *rozpoczęła się zagłada ludzkości* *do niepowiedzenia niemożliwości* *tabory wroga, które,* *tędy tu przejeżdżały* *koło Lasochowa się* *z partyzantką spotkały* *tam się otworzył bój* *i wróg się wycofał* *a jak się nawrócili* *to nasze domy zapalili (...)* *w tej klęsce zginęło osób 16* *niech ta pamięć u nas Polaków* *nigdy nie wygaśnie (...)* Fragment wiersza Pana Władysława Grabca znajdujący się na pomniku	

Pomnik w Lipnie upamiętniający pomordowanych przez własowców i fragment znajdującego się na nim wiersza

Na terenie gminy Oksa nie ma zbyt wielu zabytków.

Na terenie gminy znajduje się:

- 21 zabytków nieruchomych (kilka z nich wpisanych jest do rejestru zabytków);
- 121 stanowisk archeologicznych (3 z nich wpisane są do rejestru zabytków);
- zabytki ruchome (wpisane do rejestru zabytków).

5.2.3. Zabytki nieruchome

Zagęszczenie zabytków na terenie gminy Oksa nie jest zbyt duże. Zlokalizowane są one w następujących miejscowościach: Oksa, Rzeszówek, Lipno, Zakrzów, Węgleszyn. Pogrupować je można w następujący sposób:

KOŚCIOŁY

1. Kościół parafialny pw. św. Mikołaja w Oksie - dawny zbór kalwiński, ufundowany prawdopodobnie w latach 60. XVI wieku przez Mikołaja Reja, a ukończony w 1570 przez jego syna Andrzeja. Od końca XVI do 2 połowy XVII wieku zbór w Oksie był jednym z głównych ośrodków kalwinizmu małopolskiego, w którym wielokrotnie odbywały

się synody protestanckie. W 1678 został przejęty przez cystersów jędrzejowskich i został filią parafii Konieczno.

Dawny zbór kalwiński Rejów.
Fotografia Kazimierza Broniewskiego z około 1914 roku. Źródło: pl.wikipedia.org

Widok obecny od strony płn. - wsch.

W skład zespołu kościoła parafialnego wchodzą również:

- Cmentarz przykościelny
- Plebania
- Stajnia

2. Kościół parafialny pw. św. Andrzeja Apostoła w zespole kościoła parafialnego w Węgleszynie

W 1367 r. bp krakowski Florian z Mokrska wzniósł w Węgleszynie murowany, gotycki kościół pw. św. Andrzeja Apostoła na miejscu starego, drewnianego. Kościół przetrwał do naszych czasów w nieco zmienionym kształcie.

Lata 1905-1910, autor – Kazimierz Broniewski. Źródło: swietokrzyskie.fotopolska.eu

Widok obecny od strony płd. - wsch.

Wyróżnić należy również zabytki stanowiące uzupełnienie zespołu kościoła parafialnego, jako obiekty decydujące o kontekście przestrzennym i architektonicznym cennego zabytku wpisanego do rejestru zabytków:

- Cmentarz przykościelny

- Dzwonnica
- Ogrodzenie mur. - żel.

CMENTARZE

1. Cmentarz parafialny w Węgleszynie

Cmentarz parafialny, grzebalny, powstał w Węgleszynie niewątpliwie po 1812 roku, bo właśnie wtedy wiosną wyszedł dekret królewski: *„aby pod karą 600 złotych wyczyszczono wszystkie groby z ciał i kości i przeniesiono je na cmentarz powszechny w pole i aby pod tąż samą karą nie ważono się więcej chować umarłych w grobach kościelnych”.* Nastąpiło wyczyszczenie wszystkich grobów wokół kościoła, przewiezienie szczątków na cmentarz powszechny i pochowanie ich w jednym grobie z uroczystym nabożeństwie za umarłych. Plebanem w Węgleszynie był wówczas ksiądz Franciszek Ksawery Dunin. Obecnie cmentarz obejmuje swą powierzchnią obszar 1,94 ha, najstarszy pochówek datowany jest na rok 1832.

2. Cmentarz parafialny w Oksie

W Oksie decyzja o ustanowieniu, do dziś istniejącego cmentarza, zapadła w 1840 r., ale dopiero dwa lata później został otwarty. Tyle bowiem zajęło ustalenie jego miejsca oraz jego zatwierdzenie przez przedstawiciela rządu gubernialnego. Grunt pod cmentarz pochodził z folwarku plebańskiego, za co proboszcz otrzymał grunt z zasobów Oksa, w innym miejscu. Obecny swój kształt cmentarz uzyskał w roku 1928, po powstaniu obecnej ulicy Cmentarnej. Został wówczas powiększony o nieużytki poduchowne do rozmiarów 9.283 $m^{2.}$ Najstarsze groby, z racji tej, że były to mogiły ziemne, nie zachowały się. Najstarszy zachowany nagrobek pochodzi z 1876 roku.

ZAŁOŻENIA DWORSKIE

1. Zespół dworski w Rzeszówku

W skład zespołu wchodzą: ruiny dworku wybudowanego w połowie XIX w., dwie obory murowane, spichlerz drewniany - wzniesione w drugiej połowie XIX w. i park podworski. Obecnie dwór znajduje się w bardzo złym stanie, widoczne są jedynie pozostałości, takie jak frontowy, czterokolumnowy ganek i balkony. Wkrótce i one pozostaną tylko na fotografiach, gdyż ruiny dworu mają ulec wyburzeniu, a w ich miejscu wybudowany zostanie nowy budynek na wzór dawnego dworu.

Fragment skrzydła od strony dawnego folwarku

2. Willa w Lipnie

Istniejący do dziś dwór, zwany pałacykiem, powstał w 1900 r. za Stanisława Borkowskiego, brata Jana Łukasza i stryja Piotra Borkowskiego z Rzeszówka. Wg przekazu miejscowego, do jego budowy użyto cegły z cegielni w Zalesiu i drewna z miejscowych lasów. Przy budowie pracowali mieszkańcy Lipna i Zalesia.
Po 1945 r. mieściła się w nim szkoła, mieszkania lokatorskie, później przedszkole. Od września 2014 r. budynek nie jest użytkowany i niszczeje.

Elewacja płd. - zach.

ZAŁOŻENIA PARKOWE

1. Park w zespole dworskim w Rzeszówku.

Decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 06.09.1957 r. uznany za zabytek, decyzją z dnia 06.09.1971 r. wpisany do rejestru zabytków nieruchomych województwa świętokrzyskiego. Znajdują się w nim ponad 200-letnia lipa i modrzew oraz grupa 400-letnich dębów szypułkowych.

Fragment parku

2. Park (pozostałości) w Zakrzowie

Uznany za zabytek i wpisany do rejestru zabytków decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 05.12.1957 r. Znajduje się w nim grupa 300 - letnich dębów szypułkowych.

Zabytkowe dęby

3. Park w Lipnie

Uznany za zabytek i wpisany do rejestru zabytków decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 05.12.1957 r.

Fragment parku

MŁYN W ZAKRZOWIE

Młyn usytuowany jest nad rzeką Lipnicą na skraju wsi Zakrzów. Historia jego zaczęła się w 1932 r. To wtedy Zygmunt Adamski podjął prace związane z jego budową. W całości konstrukcja jego była drewniana, napędzany był kołem młyńskim do 1947 r. , w którym to roku wymienił na turbinę wodną. Jako młyn działał do 1990 roku. W 2002 r., zdewastowany i nadgryziony zębem czasu, zmienił właścicieli. Po niezbędnym remoncie budynku byłego młyna i przyległych stawów w 2003 roku na jego podwalinach zostało utworzone łowisko Młyn - Wrona i udostępnione dla wędkarzy.

Drewniany młyn z 1932 r.

Widok obecny

HISTORYCZNE UKŁADY PRZESTRZENNE

Układ przestrzenny wsi Oksa z połowy XVI w.

Założone przez Mikołaja Reja miasto Oksza od zwykłej wsi różniło się tym, że miało prawa miejskie oraz wielki czworoboczny rynek i wieloboczny układ osady.

Widok z lotu ptaka. Autor: Paweł Wicher

WYMAGANIA DOTYCZĄCE ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH WYNIKAJĄCE Z PRZEPISÓW USTAWY Z DNIA 23 LIPCA 2003 ROKU O OCHRONIE ZABYTKÓW I OPIECE NAD ZABYTKAMI

Zgodnie z art. 5 ww. ustawy „Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:
1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury".

Nadmienić należy, że stosownie do art. 108 ww. ustawy za zniszczenie lub uszkodzenie zabytku grozi odpowiedzialność karna.

W stosunku do obiektów i obszarów ujętych w rejestrze zabytków nieruchomych województwa świętokrzyskiego, wszelkie działania dotyczące tych obiektów (w tym wewnątrz nich) oraz obszarów, wymagają bezwzględnego uzyskania pozwolenia Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach w trybie decyzji, stosownie do art. 36 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
Pozwolenia wymagają:

- prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;
- wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
- umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru: urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych oraz napisów;
- podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru, z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni;

Zgodnie z art. 30 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami „właściciel lub posiadacz zabytku nieruchomego bądź nieruchomości o cechach zabytku jest obowiązany udostępnić ten zabytek bądź nieruchomość wykonawcy badań w celu ich przeprowadzenia. W przypadku odmowy udostępnienia zabytku nieruchomego

bądź nieruchomości, o których mowa w ust. 1, wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję nakazującą właścicielowi lub posiadaczowi udostępnienie tego zabytku bądź nieruchomości, na czas niezbędny do przeprowadzenia badań, jednak nie dłuższy niż 3 miesiące od dnia, w którym decyzja stała się ostateczna".

Zgodnie z art. 39 ust 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane „w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków".

Stosownie do art. 81 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - organ stanowiący gminy może udzielić dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

5.2.4. Zabytki ruchome.

Zgodnie z art. 3 pkt 1 i 3 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytek ruchomy, to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej.

Najcenniejsze zabytki ruchome na terenie gminy Oksa wpisane są do rejestru zabytków ruchomych, stanowią one wyposażenie kościołów, tj.:

- zespół wystroju i wyposażenia kościoła parafialnego w Oksie,
  wpis z dnia 20.12.1994 r., nr rejestru zabytków **137 B**, wpis do rejestru obejmuje 17 pozycji (złożony z zabytków malarstwa, rzeźby i rzemiosła artystycznego z okresu od 1570 r. do 1943 r.)

Wystrój kościoła - ołtarz główny

- zespół wystroju i wyposażenia kościoła parafialnego pw. św. Andrzeja Apostoła w Węgleszynie, wpis z dnia 20.12.1994 r., nr rejestru zabytków **138 B**, wpis do rejestru obejmuje 32 pozycje (złożony z zabytków malarstwa, rzeźby i rzemiosła artystycznego z okresu od 1376 r. do ok. 1910 r.)

Wystrój kościoła – ołtarz główny

Ze względów bezpieczeństwa nie publikuje się szczegółowych danych dotyczących zabytków ruchomych. Ich stan zachowania jest z reguły bardzo dobry - poddawane są bieżącym konserwacjom.

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków podlegają ochronie konserwatorskiej wynikającej z przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Właściciel lub posiadacz zabytku ruchomego zobowiązany jest między innymi do:
- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Prowadzenie badań konserwatorskich, architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru, poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania, trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje, wymaga uzyskania pozwolenia Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach w trybie decyzji, stosownie do art. 36 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

5.2.5. Zabytki archeologiczne

Zabytek archeologiczny, to zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3 pkt. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Zabytki archeologiczne są bardzo ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach danego rejonu.

Na zasób zabytków archeologicznych składają się zarówno tzw. stanowiska archeologiczne - warstwy kulturowe i obiekty archeologiczne, jak i ruchome zabytki z nich pochodzące i skarby. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. 96.120.564 ze zmianami) uznaje je jako źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych".

Teren gminy Oksa został rozpoznany archeologicznie w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP).

AZP to program badawczy obejmujący swym zasięgiem terytorium całej Polski. Pozwala na dokładne rozpoznanie zasobów archeologicznych.

Należy jednak pamiętać, że baza danych AZP jest bazą otwartą. Dołączane są do niej ciągle

nowe informacje pochodzące z kolejnych badań czy też weryfikacji badań wcześniejszych. W związku z powyższym dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie.
Na omawianym terenie zewidencjonowano 121 stanowisk archeologicznych z uwzględnieniem podziału na fakty osadnicze.
Stanowiska zewidencjonowano w ramach AZP: **87-57, 88-58, 88-57, 88-59, 89-58, 89-59, 87-58.**
W 1980 roku w Oksie przy ul. Jędrzejowskiej na terenie gospodarstwa państwa Głuszków prowadzone były prace archeologiczne, podczas których wykopano fragment wykonanego z białego piaskowca renesansowego nadproża z kartuszem herbowym z herbem Rejów – Okszą i literami M.R.D.N. Litery roboczo rozwiązano, jako *M(ikołaj) R(ej) D(ominus)* de *N(agłowice)*, co nie wykluczyło *M(artinusa)*.

Kartusz herbowy poety

Opisane odkrycie stało się bezpośrednią przyczyną rozpoczęcia terenowych prac badawczych w wyniku, których odkryto fundamenty okazałej i zapomnianej już renesansowej rezydencji Rejów. Prace poprzedzono oceną sytuacji terenowej wsi. Na jej terenie wyodrębniono trzy niewielkie wzniesieniach. Najwyższe z nich zajmuje kościół, na najbardziej rozległym ulokowała się sama miejscowość. Trzecie, najniższe i opadające w kierunku doliny Nidy jest na jej skraju, w miejscu, na którym znaleziono wspomniane kamienne nadproże. Badania wykopaliskowe przeprowadził zespół pod kierownictwem prof. Leszka Kajzera z Uniwersytetu Łódzkiego w 1983 r. na zlecenie Wojewódzkiego Ośrodka Archeologiczno-Konserwatorskiego w Kielcach. Prace prowadzono metodą archeologiczno-architektoniczną. W ich trakcie przebadano 19 wykopów archeologicznych i odkrywek architektonicznych o łącznej powierzchni ponad 190 m². Zgromadzono liczący ponad 3000 elementów zbiór ułamków naczyń glinianych, kafli piecowych, szkła naczyniowego i okiennego, przedmiotów metalowych, kości zwierzęcych, W ich wyniku zgromadzono liczne fragmenty naczyń glinianych, kafli piecowych. Odkryto też kamienne mury spajane słabą zaprawą wapienną, pochodzące z fundamentów. W trakcie badań wydobyto łącznie około 3 tysięcy zabytkowych przedmiotów z XVI-XVII w., w tym drugi kartusz herbowy z herbem Okszy i literami AR.

Na podstawie wyników przeprowadzonych badań najprawdopodobniej odkryta została rezydencja stanowiąca własność Mikołaja Reja, a po jego śmierci syna Andrzeja.

Fundamenty dworu M. Reja zostały wpisane do rejestru zabytków pod nr rej. 78 dział Aa w dniu 02.02.1988 r.

Kompletny wykaz stanowisk archeologicznych występujących na terenie gminy Oksa znajduje się na końcu opracowania - tabela nr 1.

ZAGROŻENIA DLA ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH

Stanowiska archeologiczne podlegają stałym zagrożeniom z powodu intensyfikacji działalności przemysłowej, rolniczej i urbanistycznej.

Zgodnie z art. 6 pkt 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne będące w szczególności pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, reliktami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej, bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece.

Zasięg stanowisk archeologicznych na mapach, wyznaczony na podstawie badań powierzchniowych, winien być traktowany orientacyjnie, gdyż pozostałości osadnictwa mogą także wystąpić poza wytyczonymi ich granicami.

Najlepiej zachowane stanowiska występują na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz zalesionych.

Na terenie gminy Oksa największym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są inwestycje w zakresie budownictwa (głównie mieszkalnego i budynków inwentarskich), infrastruktury i zagospodarowania terenu oraz głęboka orka. Zagrożeniem mogą być także nielegalne eksploracje dokonywane przez samodzielnych poszukiwaczy.

WYMOGI DOTYCZĄCE ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH WYNIKAJĄCE Z USTAWY Z DNIA 23 LIPCA 2003 ROKU O OCHRONIE ZABYTKÓW I OPIECE NAD ZABYTKAMI

Stosownie do z art. 36 ust. 1 pkt 5 ww. ustawy **prowadzenie badań archeologicznych wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków** w trybie odrębnej decyzji.

Ponadto zgodnie z art. 31 ust. 1a ww. ustawy „osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza realizować:

1) roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru lub objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków albo

2) roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego

– jest obowiązana, pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków".

Zgodnie z art. 32. ust. 1 „Kto, w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych, odkrył przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem, jest obowiązany:

1) wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot;

2) zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia;

3) niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta(..)"

Wójt jest obowiązany niezwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni, przekazać wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjęte zawiadomienie o odkrytym przedmiocie.

Równocześnie decyzją wojewódzkiego konserwatora zabytków, roboty mogą być wstrzymane na okres jednego miesiąca od dnia doręczenia decyzji, a przypadku gdy zostanie odkryty zabytek posiadający wyjątkową wartość, wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o przedłużeniu okresu wstrzymania robót. Okres wstrzymania robót nie może być jednak dłuższy niż 6 miesięcy

W świetle art. 35 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, **przedmioty będące zabytkami archeologicznymi odkrytymi, przypadkowo znalezionymi albo pozyskanymi w wyniku badań archeologicznych, jak również przedmioty będące zabytkami archeologicznymi, pozyskane w wyniku poszukiwań, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania, stanowią własność Skarbu Państwa.**

Miejsce przechowywania zabytków archeologicznych odkrytych, przypadkowo znalezionych albo pozyskanych w wyniku badań archeologicznych bądź poszukiwań, określa wojewódzki konserwator zabytków, przekazując je, w drodze decyzji, w depozyt muzeum lub innej jednostce organizacyjnej, za jej zgodą.

Zgodnie z art. 109c ww. ustawy **za poszukiwanie bez pozwolenia albo wbrew warunkom pozwolenia ukrytych lub porzuconych zabytków, w tym przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania, grozi odpowiedzialność karna.**

5.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych.

Na terenie gminy Oksa nie istnieje żadna placówka muzealna czy izba pamięci.
Nie ma informacji czy jakiekolwiek zabytki ruchome z terenu gminy znajdują się w obiektach muzealnych w regionie, czy innych muzeach na terenie Polski.
W pobliskich Nagłowicach znajduje się dworek (muzeum) poświęcone osobie Mikołaja Reja. Muzeum zostało utworzone w 1969 roku z okazji 400-lecia śmierci pisarza.
Wśród zbiorów eksponowane są rękopisy utworów (m. in. „List do sąsiada", „Zeznanie podatkowe") oraz fragment kartusza herbowego Rejów.

Fragment ekspozycji

Kartusz herbowy wykopany przy ul. Jędrzejowskiej w Oksie

5.2.7. Dziedzictwo niematerialne

Jako „dziedzictwo niematerialne" rozumie się *„(…) zwyczaje, przekaz ustny, wiedzę i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturową, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki".*
Definicję tę sformułowano w Konwencji UNESCO i przyjęto na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w 2003 r.
Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu wspomnianej wyżej Konwencji obejmuje:
- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu,
- spektakle i widowiska,
- zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki,
- umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

W XXI wieku, w dobie cyfryzacji i postępującej globalizacji, przy powszechnym dostępie do mediów w niektórych regionach dochodzi do zjawiska „zatarcia" cech indywidualnych danego regionu. Społeczność przejmuje zwyczaje „obce" zwykle bardziej popularne. Należy pamiętać, że technologia która może przyczyniać się do uogólnienia regionalnej przestrzeni kulturowej znakomicie sprawdza się jako narzędzie ją promujące i utrwalające. Kultura regionu oparta jest głównie na zachowaniu wiejskich i historycznych tradycji.

Dziedzictwo niematerialne to rodzaj dziedzictwa, który jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości.

Niematerialne dziedzictwo kulturowe nie zawsze jest oryginalne czy wyjątkowe. Każdy przejaw tego dziedzictwa jest ważny i cenny dla tych, którzy go praktykują i którym zapewnia ono poczucie przynależności do ich wspólnoty dlatego każde takie zjawisko zasługuje na przetrwanie.

Ośrodkiem kulturotwórczym na terenie gminy w ubiegłych wiekach była parafia i kościół parafialny. Naturalnym było, że życie społeczne i kulturalne ludności wiejskiej splatało się z życiem religijnym. Kalendarz świąt kształtował wiejską obyczajowość.

Również obecnie na terenie gminy Oksa dziedzictwo niematerialne kultywowane jest głównie poprzez zachowanie obrzędowości i tradycji związanych ze świętami kościelnymi, dbałością o kapliczki, krzyże przydrożne, nagrobki na cmentarzach oraz silną tradycję patriotyczną.

Wydarzenia kulturalne na terenie gminy związane są bezpośrednio z kalendarzem świąt kościelnych i wydarzeń historycznych oraz rolniczych.

Szczególną wagę przywiązuje się do dbałości o miejsca pamięci narodowej upamiętniające ważne wydarzenia historyczne. Corocznie obchodzone są rocznice tych wydarzeń. Od 1992 r. przy pomniku ufundowanym ku czci pomordowanych mieszkańców Lipna odbywają się uroczystości upamiętniające te wydarzenia.

Uroczystości upamiętniające pomordowanych w dniu 4 sierpnia 1944 r. mieszkańców Lipna

W dniu 17 września 2012 r. w Oksie poświęcono i odsłonięto obelisk oraz posadzono 7 ,,Dębów Pamięci'', upamiętniających żołnierzy Wojska Polskiego i Funkcjonariuszy Policji Państwowej - ofiar Zbrodni Katyńskiej związanych z gminą Oksa.
Od tego czasu każdego roku odbywają się tam uroczystości upamiętniające te wydarzenia.

Uroczyste poświęcenie i odsłonięcie obelisku oraz posadzenie 7 ,,Dębów Pamięci''

Na terenie gminy Oksa nie działa żaden Dom Kultury. Ośrodkiem kulturotwórczym jest Gminna Biblioteka Publiczna pełniąca wiodącą rolę w dziedzinie popularyzacji czytelnictwa książek i czasopism oraz szkoły, które prowadzą działalność edukacyjną i kulturalną poprzez organizację imprez kulturalno - edukacyjnych i patriotycznych, m. in. coroczne uroczyste apele z okazji Narodowego Święta Niepodległości.

Na terenie gminy działają liczne koła gospodyń wiejskich, które skupiają kobiety kultywujące zwyczaje kulinarne i obrzędowość związaną ze świętami kościelnymi.

Ponadto w każdym sołectwie działa Ochotnicza Straż Pożarna, której członkowie biorą udział w uroczystościach związanych z obchodami rocznic wydarzeń historycznych oraz świąt kościelnych (m. in. trzymanie warty przy grobie Chrystusa, udział w procesjach).

Od kilku lat na terenie gminy działa orkiestra dęta, która swymi występami uświetnia uroczystości patriotyczno – kościelne.

Orkiestra dęta z Zakrzowa

Na terenie gminy działa również Stowarzyszenie Patryjotyczne Chrześcijańskie Tyniec. Celem Stowarzyszenia jest szerzenie wiedzy patryjotyczno - historycznej oraz propagowanie kultury chrześcijańskiej – myśli Jana Pawła II.
Stowarzyszenie realizuje swoje cele m. in. poprzez zbieranie informacji i fotografowanie miejsc małej architektury sakralnej oraz konkursy na temat tych obiektów ogłaszane w miesięczniku ukazującym się na terenie powiatu jędrzejowskiego.

Tradycyjne rękodzieło i rzemiosło, takie jak, szewstwo, kowalstwo, ciesielstwo, krawiectwo praktycznie zniknęło. Tradycyjnego młynarstwa także nie ma, choć są młyny. Nie inaczej jest ze sztuką ludową – jej widomymi, nielicznymi elementami są np. wieńce dożynkowe, prezentowane corocznie na paradach dożynkowych.

Korowód dożynkowy- Sobków, 2018 r.

Wieniec KGW z Dębiny

Wspomnieć należy o wydanej w roku 2018, tj. w roku 100-lecia odzyskania przez Polskę niepodległości, dwutomowej książce autorstwa Pana Mirosława Dudy **„Z Okszą Imć Pana Mikołaja przez dzieje”** będącej niezwykłym dziełem uwieczniającym dzieje ziemi oksyńskiej.

Książka autorstwa Pana Mirosława Dudy

Jednym z elementów niematerialnego dziedzictwa niewątpliwie są, będące jeszcze dziś w użyciu, nazwy miejsc w poszczególnych miejscowościach, powstałe w czasach, które już dawno przeszły do historii. Jako przykład wymienić można:

- W miejscowości Oksa: Aleję Lipową, Borek, Brodek, Hektary, Kresy, Starą Warszawę.
- W miejscowości Rzeszówek: Serwitut (Serwitus), Siwicę, Dopijów.
- W miejscowości Zakrzów: Koreę, Błonie, Wronę.

5.3 Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków oraz opiece nad zabytkami formami ochrony zabytków są:

1) wpis do rejestru zabytków;
1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
2) uznanie za pomnik historii;
3) utworzenie parku kulturowego;
4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na terenie gminy Oksa występują dwie z ww. form ochrony przyrody, tj. wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

W stosunku do zabytkowych obiektów i obszarów ujętych w rejestrze zabytków nieruchomych województwa świętokrzyskiego, wszelkie działania dotyczące tych obiektów (w tym wewnątrz nich) oraz obszarów, wymagają bezwzględnego uzyskania pozwolenia Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach w trybie decyzji, stosownie do art. 36 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
Pozwolenia wymagają:

- prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;
- wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- prowadzenie badań archeologicznych;
- przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
- dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
- umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru: urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych oraz napisów;
- podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru, z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą

zaprojektowanej zieleni;

- poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Wykaz zabytków nieruchomych objętych wpisem do rejestru zabytków zawiera tabela nr 3, natomiast wykaz zabytków archeologicznych objętych wpisem – tabela nr 4.

Tabela nr 3

ZABYTKI NIERUCHOME WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW				
LP.	**OBIEKT**	**MIEJSCOWOŚĆ**	**DATA WPISU DO REJESTRU ZABYTKÓW**	**NUMER REJESTRU**
1	Kościół parafialny pw. św. Mikołaja	Oksa	11.02.1967 r.	Wpisany pod numerem 360, obecnie A.128
2	Kościół parafialny pw. św. Andrzeja Apostoła	Węgleszyn	11.02.1967 r.	Wpisany pod numerem 227, obecnie A.130/1-2
3	Dzwonnica	Węgleszyn	11.02.1967 r.	Wpisany pod numerem 227, obecnie A.130/1-2
4	Park w zespole dworskim	Rzeszówek	06.09.1971 r.	Wpisany pod numerem 225, obecnie pod nr A.129
5	Willa (dwór)	Lipno	26.08.2014 r.	Wpisany pod numerem A.127/1-2
6	Park	Lipno	05.12.1957 r.	Wpisany pod numerem 533 obecnie pod nr A.127
7	Park (pozostałości)	Zakrzów	05.12.1957 r.	Wpisany pod numerem 534 obecnie pod nr A.131

Tabela nr 4

STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW					
LP.	**NR OBSZARU AZP/ NR STANOWISKA**	**MIEJSCOWOŚĆ**	**FUNKCJA OBIEKTU**	**DATA WPISU DO REJESTRU ZABYTKÓW**	**NUMER REJESTRU**
1	88-58/1	Oksa	Fundamenty dworu Mikołaja Reja	02.02.1988 r.	78 dział Aa
2	88-58/2	Oksa	Osada kultury łużyckiej (stanowisko 1)	07.03.1972 r.	721 dział A
3	88-58/3	Oksa	Osada kultury łużyckiej (stanowisko 2)	07.03.1972 r.	714 dział A

Fakt wpisania do Rejestru Zabytków Archeologicznych determinuje w najwyższym stopniu sposób korzystania z tych zabytków. Właściciele i użytkownicy zabytków mają obowiązek zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie, a także korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości. Należy bezwzględnie postępować zgodnie 36 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz innymi przepisami wskazanymi w rozdziale 5.2.5.

Kolejną formą ochrony zabytków są **ustalenia w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.** Na terenie gminy Oksa obowiązuje jeden plan zagospodarowania przestrzennego, przyjęty uchwałą Rady Gminy Nr XVII/82/2012 z dnia 15.03.2012 r.

Zgodnie z § 6 pkt 2 ww. planu ochroną konserwatorską obejmuje się:
1) Oksa - układ przestrzenny dawnego miasta
2) Oksa - zespół zboru kalwińskiego, obecnie Kościół parafialny pw. św. Mikołaja
- plebania murowana
- cmentarz przykościelny
3) Rzeszówek - zespół dworski
- dwór
- obora I, mur
- obora II, mur
- spichlerz
4) Węgleszyn - zespół kościoła parafialnego pw. św. Andrzeja
- ogrodzenie, mur
- cmentarz przykościelny
5) Wrona (Zakrzów) - młyn wodny, drewniany

W planie ustalono strefy ochrony konserwatorskiej w celu zapewnienia właściwej ochrony obiektów objętych ochroną konserwatorską na podstawie wpisu do rejestru zabytków lub objętych ochroną konserwatorską na podstawie planu. W granicach tych stref obowiązuje bezwzględny nakaz uzgadniania wszelkich prac inwestycyjnych z wojewódzkim konserwatorem zabytków.
Zgodnie z ustaleniami planu obiekty sytuowane w granicach stref powinny być zaprojektowane w sposób zharmonizowany z obiektem chronionym, a ich usytuowanie nie powinno pogarszać czytelności pierwotnego założenia.

Również dla stanowisk archeologicznych ustalono strefy ochrony konserwatorskiej, w których wszelkie zmiany zagospodarowania terenu wymagają zgody Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. W granicach tych stref istnieje bezwzględny obowiązek uzgadniania z ŚWKZ w Kielcach zamiaru prowadzenia prac ziemnych, dokonania zadrzewień, zalesień oraz innych działań mogących doprowadzić do uszkodzenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego.

Ponadto ochronie podlegają istniejące i odkryte w toku prac budowlanych obiekty lub przedmioty o cechach zabytkowych. W przypadku ujawnienia w toku prac budowlanych obiektów archeologicznych należy powiadomić właściwe służby konserwatorskie.

Dla istniejących w dniu uchwalenia planu przydrożnych krzyży i kapliczek obowiązuje zakaz prowadzenia prac prowadzących do zmiany formy architektonicznej obiektu oraz wycinki drzew i krzewów w bezpośrednim sąsiedztwie obiektu. Zgodnie z zapisami planu ochronie podlegają również miejsca pamięci narodowej. Prace inwestycyjne prowadzone w tych miejscach lub w ich pobliżu powinny uwzględniać właściwe zachowanie i wyeksponowanie tych miejsc.

5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) zobowiązany jest do prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.
W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:
1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
3)inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków uwzględnia się zabytki architektury sakralnej, rezydencjonalnej, folwarcznej, budownictwa mieszkaniowego i gospodarczego, zabytki techniki, dzieła budownictwa obronnego, ponadto historyczne układy urbanistyczne lub ruralistyczne, zabytkowe cmentarze, parki lub ogrody i inne formy zieleni komponowanej, a także stanowiska archeologiczne. Podkreślenia wymaga, że gminna ewidencja zabytków stanowi podstawę do opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.

Gminna ewidencja zabytków jest dokumentem otwartym. Powinna być stale weryfikowana i aktualizowana. Aktualna ewidencja zabytków znajdujących się na terenie gminy Oksa została sporządzona w oparciu o wykaz zabytków nieruchomych wyznaczonych przez Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków oraz danych znajdujących się w Archiwum Zakładowym Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Kielcach.

W gminnej ewidencji zabytków Gminy Oksa przyjętej Zarządzeniem Wójta Gminy Oksa z dnia 27 września 2017 r. znajduje się 21 kart zabytków nieruchomych i 121 kart stanowisk archeologicznych

Zabytki ujęte w ewidencji powinny być uwzględniane w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz objęte ochroną w planie zagospodarowania przestrzennego. Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej

i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r., Nr 113, poz. 661).

W stosunku do zabytków ujętych indywidualnie w ewidencji, wszelkie działania mogące prowadzić do zmiany wyglądu zabytku oraz jego stanu zachowania należy uzgadniać ze stanowiska konserwatorskiego, stosownie do art. 39 ust. 3 ustawy Prawo budowlane.

W stosunku do obszaru ujętego w gminnej ewidencji zabytków (układ przestrzenny wsi Oksa), **wszelkie działania mogące potencjalnie wpłynąć na sposób zagospodarowania przestrzeni na wskazanym obszarze - w tym dotyczące zmian zewnętrznych przy obiektach współczesnych, nie zabytkowych, należy uzgadniać ze stanowiska konserwatorskiego,** stosownie do art. 39 ust. 3 ustawy Prawo budowlane.

Podjęcie jakichkolwiek prac przy obiektach ujętych w gminnej ewidencji zabytków podlega uzgodnieniom z wojewódzkim konserwatorem zabytków na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizacje inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 53 ust. 4 pkt 2, art. 60 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym) oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego.

Ponadto właściciele lub posiadacze obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków muszą zawiadamiać wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Spis zabytków nieruchomych ujętych w gminnej ewidencji zabytków zawiera tabela nr 2, natomiast wykaz stanowisk archeologicznych – tabela nr 1 znajdujące się na końcu opracowania w rozdziale „Załączniki".

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy.

Teren Gminy Oksa nie obfituje zbytnio w cenne zabytki nieruchome.
Niewątpliwie obiekty o największym znaczeniu figurują w rejestrze zabytków.
Do najistotniejszych i najcenniejszych zabytków objętych ochroną konserwatorską zaliczyć należy:

- kościół parafialny pw. św. Mikołaja (dawny zbór kalwiński) w zespole kościoła parafialnego w Oksie
- kościół parafialny pw. św. Andrzeja Apostoła w zespole kościoła parafialnego w Węgleszynie

Poniżej obok krótkiej charakterystyki ww. obiektów umieszczono również fotografie.

- **Kościół parafialny pw. św. Mikołaja (dawny zbór kalwiński) w zespole kościoła parafialnego**

Widok z lotu ptaka. Autor: Zbigniew Wicher

Budowę świątyni rozpoczął w 1569 r. Mikołaj Rej. Po jego śmierci w 1570 r., budowę kontynuował syn Andrzej. W tym samym roku został on ukończony i oddany do użytku jako drewniany zbór kalwiński, odznacza się unikatową specyfiką – jako jedna z najstarszych świątyń, wzniesionych specjalnie dla celów kalwinizmu i zachowanych do naszych czasów.

W latach 1626, 1643, 1662, 1665 w zborze w Okszy odbywały się kalwińskie synody małopolskie. Z tutejszej kazalnicy przemawiali wybitni kaznodzieje kościoła reformowanego – Albert Rzeczycki oraz Franciszek Stankar.

W 1678 r. świątynia została przejęta przez cystersów z Jędrzejowa, zamieniona na kościół katolicki i została filią parafii w Koniecznie. Katolicy przebudowali świątynię, wznosząc w 1770 r. nową zakrystię z ołtarzem głównym. Konsekracji murowanego (w miejsce drewnianego) kościoła dokonał bp Augustyn Łosiński w 1914 r.

Kościół jest murowany, wzniesiony na planie krzyża greckiego, złożonego z jednoprzęsłowych, prostokątnych ramion: nawy, kaplic bocznych i prezbiterium. Wnętrze kościoła malowano w 1983 r. W całym kościele jest marmurowa posadzka.

Jednolicie oszkarpowany z charakterystycznym dla zborów oknem w ścianie prezbiterium i widoczną z każdego punktu wnętrza amboną w kształcie kielicha.

Wykonany z piaskowca ołtarz główny został ufundowany przez księżną Pelagię Radziwiłłową. W ołtarzu głównym ujrzymy przepiękny obraz Miłosierdzia Bożego. W ołtarzach bocznych znajdują się: od strony północnej obraz św. Mikołaja, od strony południowej figura Matki Bożej.

Ołtarz od strony południowej

Ołtarz od strony północnej

Kościół ma sklepienie beczkowe. U wejścia znajduje się przedsionek, a nad nim wznosi się drewniana dzwonnica. Chór oparty jest na dwóch słupach drewnianych, posiada organy o dziewięciu głosach. Nad wejściem głównym do kościoła widoczny jest kamienny kartusz z herbem Rejów – Okszą.

Wejście główne do kościoła

Kamienny kartusz herbowy

Cenną pamiątką są marmurowe epitafia: fundatora zboru Andrzeja Reja (zm. 1601 r.), Zygmunta Chomentowskiego (zm. 1607), który miał Rejównę za żonę, Jana Czarnieckiego z Czarncy (zm. 1658), który był sędzią krakowskim. Cenną pamiątką pamiętającą czasy zboru jest wspomniana wcześniej murowana ambona. Do kościoła przylega od zachodu kruchta z nadbudowaną drewnianą wieżą i z nadwieszoną izbicą, a od wschodu zakrystia.

Kościół był pierwotnie pokryty gontem, obecnie blachą. Gruntownemu remontowi została poddana zabytkowa wieża kryta gontem, znajdująca się nad wejściem do kościoła. Do 1998 r. były w niej zamontowane dzwony. Dzwony są trzy, na największym jest rok fundacji 1798. W 1999 r. wybudowano nową dzwonnicę i w niej umieszczono dzwony. W 2000 r. wykonano nową elewację zewnętrzną kościoła. W 2001 r. zbudowano nowe schody prowadzące do parafialnej świątyni, w latach 2002-2004 zostało wykonane ogrodzenie cmentarza kościelnego. W 2017 r. wykonane zostało elektryczne ogrzewanie kościoła. Patronem parafii w Oksie jest św. Mikołaj, którego obraz znajduje się w ołtarzu bocznym. Ciekawostką może być to, iż przypuszczalnie w tutejszej świątyni został pochowany sam założyciel Oksy - Mikołaj Rej.

Kościół jest przepiękną i najbardziej oryginalną, autentyczną pamiątką z czasów Mikołaja Reja i jego syna Andrzeja, stąd szczególna troska proboszcza oraz parafian o zachowanie go w jak najlepszym stanie dla przyszłych pokoleń.

Elewacja od strony płn. - zach.

- **Kościół parafialny pw. św. Andrzeja Apostoła w zespole kościoła parafialnego w Węgleszynie.**

Pierwotny kościół drewniany został zastąpiony murowanym, zbudowanym w 1367 r. w stylu gotyckim z Fundacji Floriana z Mokrska biskupa krakowskiego. Kościół, kilkakrotnie przebudowywany – stoi do dzisiaj.

„Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego” z 1884 r., t. V podaje m.in.: Osiedlił się tu w XIV w. ród szlachecki hrabiego Jelita z Morska w Wieluńskiem (...). Florian z Morska, biskup krakowski (1366-1380) wystawił w miejscu istniejącego już tu kościoła drewnianego nowy, murowany pw. św. Andrzeja. Data powstania węgleszyńskiej parafii nie jest znana.

Widok ogólny od strony drogi powiatowe

Kościół jest orientowany, jednonawowy, z krótkim prostokątnym prezbiterium skierowanym na wschód. Przy prezbiterium od strony północnej dostawiona jest stara gotycka zakrystia z czasów Floriana z Mokrska, od strony wschodniej jest druga, nowsza, zamknięta półkoliście. Od południa przy nawie dobudowano kruchtę – stało się to zapewne w pierwszej połowie XIX stulecia. Przypory nad bocznym wejściem i wnęka w zakrystii oraz chrzcielnica z 1367 r. (surowy, lekko rozczłonkowany blok czerwonego piaskowca) to pozostałości gotyku, są tu również pochodzące z tego okresu figurki N.M.P. i św. Jana. Ołtarz główny pochodzi z drugiej połowy XVIII w., wykonany w stylu rokokowym, z wysuniętą ku przodowi mensą i kolumnami.

Wnętrze kościoła

W jego centralnej części znajduje się obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem, pochodzący z ok. 1700 r. Matka Boża Szkaplerzna z Węgleszyna jest otoczona wielką czcią. Dotąd zachowała się tradycja tłumnych odpustów 16 lipca.

Wejście główne do kościoła

Z kultem wizerunku łączy się wydarzenie z czasów II wojny światowej – ocalenie za stawiennictwem Matki Bożej z Węgleszyna umierającego partyzanta. W jednym z bocznych ołtarzy przedstawiony jest główny patron kościoła św. Andrzej Ap., w drugim – Pan Jezus Ukrzyżowany. Na drzwiach do zakrystii zachował się Herb Jelitczyków, na ścianach – epitafia marmurowe z XVII-XIX w.

W latach 40 - tych XIX wieku kościół był zaniedbany i zniszczony. W 1843 r. ze względu na zagrożenie kościół został wyłączony z użytkowania. Podjęto race remontowe w pierwszej kolejności położono nowy gont na zakrystii i kruchcie, następnie

wyremontowano ściany i sklepienia oraz wykonano nowe pokrycie z gontu na całym kościele. W 1892 r. kościół rozbudowano. Przedłużono nawę o dwa przęsła w stronę zachodnią. Ok 1900 r. wykonano nowe sklepienie w nawie oraz zmieniono pokrycie.

Z ciekawostek związanych z tutejszym kościołem warto wspomnieć, iż w roku 1858 wzięli tutaj ślub rodzice Stefana Żeromskiego, Wincenty Żeromski l. 39 i Franciszka Józefa Katerlanka l.25, panna parafii tutejszej. Ślubu udzielił im ks. Żółciński, pleban węgleszyński.

Duże znaczenie dla krajobrazu kulturowego gminy ma **układ przestrzenny wsi Oksa z połowy XVI wieku.**

Założone przez Mikołaja Reja miasto Oksza nie wyrosło nigdy na osadę miejską. Od zwykłej wsi różniło się tym, że miało prawa miejskie oraz wielki czworoboczny rynek i wieloboczny układ osady. Większość budowli była drewniana, a jedynym większym murowanym budynkiem był zbór kalwiński, wybudowany z kamienia i cegły w 1570 r. przez Andrzeja Reja, syna Mikołaja.

Zabytkowe układy przestrzenne to założenia miejskie i wiejskie zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym sieci ulic lub sieci dróg.

Największym zagrożeniem dla historycznych układów przestrzennych wsi są przekształcenia wynikające z potrzeb rozbudowy struktury funkcjonalno-przestrzennej, zwłaszcza przekształcenia sieci drogowej, czy uzupełniania kompozycji przestrzennej zabudową o różnorodnej stylistyce, ahistorycznej formie i przeskalowanych proporcjach.

Granica obszaru chronionego wyznaczona zostanie przez ŚWKZ w Kielcach na załączniku graficznym do karty adresowej Gminnej Ewidencji Zabytków (w oparciu o opinię Narodowego Instytutu Dziedzictwa).

Niezwykle ważnym elementem krajobrazu i lokalnego dziedzictwa kulturowego na terenie gminy Oksa są **kapliczki, krzyże i figury przydrożne**. W przeważającej mierze są one w bardzo dobrym stanie, gdyż są one przedmiotem szczególnej troski ze strony mieszkańców poszczególnych miejscowości. Tradycją jest, że w miesiącu maju przy niektórych nich odbywają się „majówki".

W najbliższym czasie planowane jest pełne rozpoznanie terenu gminy pod kątem lokalizacji kapliczek, krzyży i figur przydrożnych. Pozwoli to na włączenie ich do gminnej ewidencji zabytków i przeprowadzenie ewentualnych prac remontowo – porządkowych w przypadku obiektów zaniedbanych i zapobiegnie ich zniknięciu z krajobrazu gminy.

Poniżej fotografie kilku kapliczek, figur i krzyży z terenu gminy:

Kapliczka we wsi Popowice

Kapliczka we wsi Węgleszyn

Krzyż w Błogoszowie - Kolonia Las

Krzyż w Popowicach

Figura św. Nepomucena w Węgleszynie

Figura św. Floriana w Oksie

6. **Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń.**

Na terenie gminy Oksa zlokalizowanych jest 21 zabytków nieruchomych (7 z nich wpisanych jest do rejestru zabytków nieruchomych województwa świętokrzyskiego), zabytki ruchome znajdujące się w kościołach oraz 121 stanowisk archeologicznych (3 wpisane są do rejestru zabytków archeologicznych).

Stan zachowania zabytków znajdujących się na terenie Gminy Oksa jest bardzo różny.

W najlepszym stanie są obiekty stanowiące własność kościelną oraz młyn w Zakrzowie, który został odbudowany w 2003 r. od podstaw na wzór dawnego młyna, stanowiący własność osób prywatnych.

W niezłej kondycji jest grupa dębów w zabytkowym parku w Zakrzowie, będąca pozostałościami dawnego zespołu dworskiego. Część gruntu, na którym znajdują się dęby stanowi własność gminy Oksa, pozostała część jest własnością osób prywatnych. Kilka lat temu, w zakresie uzgodnionym ze Świętokrzyskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, wykonywano prace porządkowo – pielęgnacyjne w parku. W 2015 r. jeden z dębów, który został powalony przez wichurę, za zgoda ŚWKZ został usunięty.

Z dworu znajdującego się w Rzeszówku pozostały jedynie częściowo zachowane fragmenty ścian, balkonów oraz kolumny przed wejściem głównym. Obecnie teren zespołu dworskiego jest dzierżawiony przez Fundację Ratowania Zabytkowego Parku w Rakoszynie. Z informacji uzyskanych od Prezes Fundacji wynika, iż Fundacja uzyskała zgodę Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na wyburzenie istniejących ruin oraz pozwolenie na budowę nowego budynku, który ma być odzwierciedleniem istniejącego wcześniej dworu. Teren otaczającego ruiny parku jest zachwaszczony

i zaniedbany, wymaga pilnych prac porządkowych. Na zlecenie Fundacji przeprowadzono inwentaryzację istniejącego drzewostanu. Kilka drzew, które były w słabej kondycji zdrowotnej, za zgodą ŚWKZ zostało usuniętych.

Willa w Lipnie do roku 2009 była w dobrym stanie technicznym, gdyż do tego czasu funkcjonowało tam przedszkole a wcześniej szkoła. Obecnie budynek nie jest użytkowany i niszczeje. Od kilku lat toczy się postępowanie o ustalenie prawowitych właścicieli tego zabytku.

W celu właściwej oceny stanu dziedzictwa kulturowego gminy Oksa oraz możliwości w tym zakresie, przeprowadzono analizę SWOT.

Tabela nr 6

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
• dobrze utrzymane zespoły sakralne, • bogactwo dziedzictwa archeologicznego, • niskie zanieczyszczenie powietrza, • brak uciążliwego przemysłu, • występowanie obszarów przyrodniczych chronionych prawnie - całość gminy znajduje się we Włoszczowsko-Jędrzejowskim Obszarze Chronionego Krajobrazu, część w obszarze Natura 2000 - Dolina Białej Nidy • bardzo dobre warunki do uprawiania turystyki aktywnej, • posiadanie gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych, • liczne występowanie krzyży i kapliczek przydrożnych	• mała liczba obiektów zabytkowych, • postępująca degradacja niektórych zabytków, • niskie wykorzystanie walorów turystycznych gminy, • niski poziom rozpoznania i świadomości wartości zabytków w wymiarze społecznym, • zbyt niski poziom wykorzystania środków finansowych z programów pomocowych, • odpływ młodych ludzi do dużych miast, • słabo rozwinięta baza turystyczna i wypoczynkowa, • niewielkie zrozumienie społeczne dla problematyki ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego, • brak w świadomości społecznej znaczenia opieki nad zabytkami, • niewystarczające środki w budżecie gminy.

SZANSE	ZAGROŻENIA
• możliwość pozyskania środków finansowych na ochronę zabytków z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej, • obowiązujący Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego	• klęski żywiołowe, • skomplikowane procedury w ubieganiu się o środki zewnętrzne skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem środków z Unii Europejskiej; • brak własnych środków finansowych

Gminy uwzględniający ochronę dziedzictwa kulturowego, • wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla rozwoju turystyki, • zwiększenie wiedzy o walorach gminy wśród potencjalnych turystów, • uwzględnienie zagadnień z zakresu ochrony zabytków w programach strategicznych gminy, • szersza promocja walorów przyrodniczych i kulturalnych regionu, przyciągająca turystów spoza regionu gminy, • promowanie tworzenia i rozwoju gospodarstw agroturystycznych, • wzrost świadomości kulturowej wśród mieszkańców gminy Oksa, • zachowanie czystego środowiska przyrodniczego, • opieka społeczności lokalnych nad krzyżami i kapliczkami przydrożnymi	na realizację działań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami, • niewystarczające działania dotyczące pozyskiwania środków na zachowanie dziedzictwa kulturowego

7. Założenia programowe

Założeniem opracowania programu opieki nad zabytkami gminy Oksa jest poprawa stanu zasobów dziedzictwa kulturowego gminy poprzez określenie działań edukacyjnych kierowanych do mieszkańców gminy, organizacyjnych i finansowych kierowanych na elementy dziedzictwa kulturowego oraz upowszechnienie w świadomości społeczeństwa gminy potrzeb i zasad ochrony środowiska kulturowego.
Gminny program opieki nad zabytkami formułuje szereg działań związanych z opieką samorządu nad zabytkami gminy. Wyznaczone kierunki i zadania uwzględniają specyfikę dziejów gminy i charakter jej dziedzictwa kulturowego oraz są zgodne z celami wyznaczonymi w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Warunkiem realizacji założonych w programie celów i zadań jest uwzględnienie w szczególności następujących działań:

1) Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
2) Uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
3) Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
4) Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.

7.1 Priorytety gminnego programu opieki nad zabytkami.

Analiza szans i zagrożeń wynikających ze stanu dziedzictwa kulturowego gminy wykonana na potrzeby programu pozwoliła na wypracowanie priorytetowych działań w zakresie opieki nad zabytkami.
Głównymi celami priorytetowymi i kierunkami działań są:

Priorytet I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego generalnie służyć ma: dbałości o krajobraz kulturowy regionu, o zachowanie jego charakterystycznych elementów zabytkowych i przyrodniczych oraz dążeniom do rewaloryzacji zniszczonych cennych elementów dziedzictwa, a także włączenia dziedzictwa kulturowego w obszar interwencji i wsparcia samorządu lokalnego.

Priorytet II: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego przyczynić się ma przede wszystkim do: ochrony obiektów o szczególnej wartości, zahamowania procesu degradacji zabytków i dążenia do poprawy ich stanu zachowania, wspierania racjonalnego wykorzystania środków finansowych na ratowanie obiektów szczególnie zagrożonych.

Priorytet III: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości, uwzględnione w tym priorytecie kierunki działań i zadania służyć mają przede wszystkim szeroko rozumianemu wykorzystaniu zabytków dla potrzeb edukacyjnych i turystycznych oraz zachowaniu i kultywowaniu tradycji wynikających z kultury ludowej.

Ww. priorytety odnoszą się do celów określonych w Ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Art. 87. ust.2).

7.2 Kierunki działań programu opieki nad zabytkami

Priorytet I - Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego

Kierunek działań: zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego

Zadanie 1: uwzględnianie zagadnień związanych z ochroną zabytków w studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego;
Zadanie 2: przestrzeganie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego;
Zadanie 3: oznakowanie obiektów zabytkowych objętych ochroną prawną;
Zadanie 4: monitorowanie stanu zachowania zabytków.

Priorytet II – Opracowanie (zgodnie z art. 81 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami) procedur dofinansowania prac restauratorskich, konserwatorskich i prac budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

Priorytet III - Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno - gospodarczego

Kierunek działań: zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.

Zadanie 1: podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na renowację zabytków;
Zadanie 2: prowadzenie systematycznych kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach gminy;
Zadanie 3: zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem lub kradzieżą.

Kierunek działań: Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne.

Zadanie 1: prowadzenie bieżących prac porządkowych przy zabytkowych zespołach zieleni;
Zadanie 2: reagowanie samorządu na brak należytej dbałości o zabytki;

Priorytet IV - Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości

Kierunek działań: Udokumentowanie i ujęcie w Gminnej Ewidencji Zabytków wszystkich obiektów zabytkowych.

Zadanie 1: bieżąca aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków;
Zadanie 2: włączenie do Gminnej Ewidencji Zabytków przydrożnych krzyży i kapliczek oraz figur.

Kierunek działań: Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym

Zadanie 1: działania edukacyjne - powinny one być skierowane przede wszystkim do:

- właścicieli i zarządców obiektów – działania w zakresie popularyzowania wiedzy o normach prawa i standardów opieki nad zabytkami oraz informowania na temat możliwości pozyskania środków z funduszy krajowych i zagranicznych na konserwację zabytków;
- społeczeństwa – celem poszerzanie wiedzy o dziedzictwie kulturowym, zbudowanie emocjonalnej więzi oraz zwiększenie obywatelskiej odpowiedzialności za stan zabytków.

Zadanie 2: organizowanie i wspieranie finansowe przez Gminę realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych związanych z regionem i dziedzictwem kulturowym;
Zadanie 3: wspieranie publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy;
Zadanie 4: umieszczanie informacji o najciekawszych zabytkach gminy na stronie internetowej gminy oraz w miesięczniku ukazującym się na terenie powiatu jędrzejowskiego;
Zadanie 5: dbałość o Miejsca Pamięci Narodowej.

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami.

Podmiotem formułującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminy.
Realizacja programu odbywać się będzie poprzez szereg działań władz gminy jak również jednostek podległych i współpracujących zmierzających do osiągnięcia określonych w przedmiotowym dokumencie celów.
Program jest skierowany przede wszystkim do społeczności lokalnej dzięki akceptacji i współpracy której realizacja programowych celów będzie mogła mieć szanse powodzenia i w konsekwencji ma jej przynieść wymierne korzyści.
W celu realizacji niniejszego programu opieki nad zabytkami dla Gminy Oksa wykorzystane zostaną następujące kategorie instrumentów:

a) instrumenty prawne – wynikające z obowiązujących przepisów prawnych, np. aktualizacja studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, m. in. wojewódzkiego konserwatora zabytków;

b) instrumenty finansowe – przeznaczenie środków z budżetu gminy na ochronę zabytków, szukanie zewnętrznego wsparcia finansowego na prace remontowe, konserwatorskie i prace budowlane, pozyskiwanie dotacji, subwencji, dofinansowania, finansowanie nagród dla uczestników konkursów w ramach działań edukacyjnych.

c) instrumenty społeczne – sprawna komunikacja pomiędzy wydziałami Urzędu Gminy, współpraca pomiędzy instytucjami, współpraca z właścicielami zabytków, m. in. parafiami, osobami fizycznymi, edukacja i tworzenie świadomości potrzeby istnienia i ochrony dziedzictwa kulturowego w lokalnej społeczności;

d) instrumenty koordynacji – współpraca z ośrodkami naukowymi, akademickimi, kulturalnymi, muzeami oraz współpraca z diecezjami, m. in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego;

e) instrumenty kontrolne – aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków, monitoring stanu zachowania dziedzictwa kulturowego, stanu technicznego obiektów zabytkowych, monitoring zmian zagospodarowania przestrzennego gminy.

Koordynacja realizacji zadań związanych z ochroną zabytków spoczywa na Urzędzie Gminy w Oksie. Koordynacja polegać będzie na:

- dysponowaniu pełną i stale aktualizowaną bazą danych w zakresie zasobów zabytkowych gminy;
- dysponowaniu aktualnym wykazem realizowanych działań i zadań gminnych; jak i zadań podejmowanych przez właścicieli obiektów w zakresie ochrony zabytków;
- współpracy z instytucjami, stowarzyszeniami i osobami prywatnymi.

Współpraca może być realizowana pomiędzy gminą a właścicielem obiektu zabytkowego.
Współpraca w realizacji Programu może polegać na:

- wspólnej organizacji imprez kulturalnych edukacyjnych, działań turystycznych, itp.,
- współpracy przy ubieganiu się o środki zewnętrzne (środki krajowe, środki unijne, inwestorzy zewnętrzni),
- współpracy w promocji działań na rzecz ochrony zabytków i samych obiektów.

9. Zasady oceny realizacji Programu opieki nad zabytkami.

Gminny program opieki nad zabytkami, po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostanie przedstawiony Radzie Gminy, w celu przyjęcia go uchwałą.
Program został opracowany na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych aktów planowania. Następnie sprawozdania przekazywane powinny być do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Ich wyniki powinny być wykorzystywane przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami Z realizacji zadań Gminnego programu co dwa lata Wójt zobowiązany jest do sporządzenia sprawozdań i przedstawienia ich Radzie. Sprawozdanie powinno określać poziom realizacji Gminnego programu oraz efektywność wykonania planowanych zadań, w tym m. in. poziom (w % bądź liczbach): wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami, wartość finansową wykonanych/dofinansowanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach, liczba obiektów poddanych tym pracom.

Głównym odbiorcą programu jest społeczność lokalna, która bezpośrednio powinna odczuć efekty jego wdrażania. Dotyczy to nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców, gdyż zachowane i należycie pielęgnowane dziedzictwo kulturowe wyróżnia obszar gminy i przesądza o jej atrakcyjności.
Przyjęty przez Radę Gminy w formie uchwały Gminny program opieki nad zabytkami jest elementem polityki samorządowej.
Powinien służyć podejmowaniu planowych działań dotyczących: inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego

oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.
Program wykorzystywany może być przez inne jednostki samorządu terytorialnego, właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych, a także osoby zainteresowane kulturą i dziedzictwem kulturowym.

Opracowanie i uchwalenie Gminnego programu opieki nad zabytkami nie powinno być traktowane jedynie jako realizacja przez Gminę ustawowego zadania.
Program służyć ma bowiem rozwojowi gminy poprzez dążenie do poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystania atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, gospodarczych i edukacyjnych.
Program powinien pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy.

Współpraca środowisk samorządowych, konserwatorskich i lokalnych przy realizacji Gminnego programu przynieść powinna wszystkim stronom wymierne korzyści: zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń, polepszenie stanu obiektów zabytkowych, zwiększenie atrakcyjności przestrzeni publicznych i rozwój społeczno - gospodarczy.

Kolejne sporządzane programy opieki winny uwzględniać pojawiające się nowe uwarunkowania prawne i administracyjne, zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze i kulturowe, nowe kryteria oceny i aktualny stan zachowania zasobu oraz prowadzone okresowo oceny efektów wdrażania obowiązującego programu.

10. Źródła finansowania Programu opieki nad zabytkami.

Podstawowym źródłem finansowania zabytków w Polsce są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów poszczególnych samorządów.
Finansowanie zabytków z tych źródeł odbywa się w oparciu o zapisy ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na zasadzie współfinansowania prac przy obiektach zabytkowych.

Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków mogą ubiegać się o ich dofinansowanie ze środków, m. in.:

- **Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego**

Szczegółowe zasady udzielania dotacji określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.
Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, przyznawane ze środków w dyspozycji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, realizowane są głównie w ramach programu *Dziedzictwo kulturowe*, w ramach corocznie ogłaszanych priorytetów.

Witryna internetowa: www.mkidn.gov.pl

- **Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Wydział Funduszu Kościelnego**

Środki Funduszu Kościelnego przeznacza się m. in. na remonty i konserwację obiektów sakralnych o wartości zabytkowej. Przewiduje się wykonanie tylko podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Z Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących (takich jak np.: dzwonnice wolnostojące, krzyże), ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: obrazy, ikonostasy, stalle, epitafia, szaty i naczynia liturgiczne, instrumenty muzyczne, dzwony) oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: polichromie, freski, witraże i posadzki).
Witryna internetowa: www.mswia.gov.pl

- **Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach**

Wnioski o udzielenie dotacji celowej przez Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Świętokrzyski:

1) na dofinansowanie prac, które zostaną przeprowadzone, składa się do dnia 28 lutego roku, w którym dotacja ma być udzielona (prace objęte wnioskiem mogą być rozpoczęte po podpisaniu umowy o przyznaniu dotacji celowej);
2) na dofinansowanie prac przeprowadzonych w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku składa się do dnia 30 czerwca roku, w którym dotacja ma być

Witryna internetowa: www.wuoz.kielce.pl.

- **Środki Województwa Świętokrzyskiego**

Zasady i tryb udzielania dotacji określa uchwała nr VII/121/11 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 27 kwietnia 2011 r. w sprawie zasad udzielania dotacji z budżetu samorządu województwa na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, położonym na obszarze Województwa Świętokrzyskiego.

Szczegółowe informacje dotyczące rodzaju finansowanych zadań, uprawnionych wnioskodawców, trybu składania wniosków, kryteriów oceny i warunków rozliczenia można znaleźć na stronach internetowych instytucji udzielających pomocy finansowej.

Poza podstawowymi źródłami finansowania, jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej. W zakresie środków pochodzących z Unii Europejskiej są to przede wszystkim fundusze

strukturalne, m. in. Regionalne Programy Operacyjne, Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko, Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka, programy regionalne, adresowane do konkretnych regionów kraju oraz programy wspólnotowe adresowane bezpośrednio do sektora kultury i inicjatywy wspólnotowe.

11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków.

Jednym z obowiązków jednostki samorządu terytorialnego szczebla gminnego, w zakresie ochrony zabytków, powinno być coroczne przyznawanie w uchwale budżetowej wysokości środków finansowych przeznaczonych na dotacje celowe dla prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na obszarze gminy. Stanowi o tym art. 81 ust 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Przyznawanie powyższych dotacji ma na celu wspieranie i uzupełnianie działań właścicieli lub posiadaczy zabytków dla zapewnienia właściwej ochrony oraz konserwacji zabytków. O dotacje może ubiegać się każdy podmiot posiadający tytuł prawny do zabytku wpisanego do rejestru, wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego.

13. Bibliografia

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 z późn. zm)
2. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2019 r. poz. 506)
3. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2067, 2245, z 2019 r. poz. 730).
4. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1945)
5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (t. j. Dz. U. z 2018 r., poz. 1202 z późn. zm.)
6. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (t. j. Dz. U. z 2018 r., poz. 799 z późn. zm.)
7. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2204, 2348)
8. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1614, 2244, 2340)
9. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j. Dz. U. z 2018 r., poz. 1983)
10. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (t. j. Dz. U. z 2018 r., poz. 450 z poźn. zm.)
11. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U z 2017 r., poz. 1674)
12. Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2011, nr 113, poz. 661)
13. Materiały udostępnione przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Kielcach.
14. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014-2017.
15. Strategia rozwoju województwa świętokrzyskiego do 2020 r.
16. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 i Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020.
17. Program Operacyjny Dziedzictwo Kulturowe.
18. Program opieki nad zabytkami województwa świętokrzyskiego na lata 2013 –2016.
19. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Oksa.
20. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Oksa.
21. Inwentaryzacja przyrodnicza gmin województwa świętokrzyskiego - gmina Oksa.
22. Strategia Rozwoju Gminy Oksa na lata 2015-2024.
23. „Z Okszą Imć Pana Mikołaja przez dzieje” - Mirosław Duda.

Strony internetowe:

pl.wikipedia.org
www. andreovia.pl
www.diecezja.kielecka.pl
www.lowiskomlyn.pl
www.fotopolska.eu

12. Załączniki

Tabela nr 1. Wykaz stanowisk archeologicznych występujących na terenie gminy Oksa ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NR STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI	NR STANOWISKA NA OBSZARZE	FORMA OCHRONY
AZP 88-58				
1	Oksa	1	1	1. Wpis do rejestru zabytków pod nr rej. 78 Dział Aa z dnia 02.02.1988 r. 2. Zapisy w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego - Uchwała Rady Gminy Nr XVII/82/2012 z 15.03.2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Oksa.
2	Oksa	2	2	1. Wpis do rejestru zabytków pod nr rej. 721 dział A z dnia 07.03.1972 r.
3	Oksa	3	3	1. Wpis do rejestru zabytków pod nr rej. 714 dział A z dnia 07.03.1972 r.
4	Oksa	4	4	-
5	Oksa	5	5	-
6	Oksa	10	10	-
7	Oksa	11	11	-
8	Oksa	12	12	-
9	Oksa	13	13	-
10	Oksa	14	14	-
11	Oksa	15	15	-
12	Oksa	16	16	-
13	Oksa	17	17	-
14	Oksa	18	18	-
15	Oksa	19	19	-
16	Oksa	20	20	-
17	Oksa	21	21	-
18	Oksa	22	22	-
19	Oksa	23	23	-
20	Oksa	24	24	-
21	Oksa	25	25	-
22	Oksa	26	26	-

23	Oksa	27	27	-
24	Oksa	28	28	-
25	Oksa	29	29	-
26	Oksa	30	30	-
27	Oksa	31	31	-
28	Tyniec	6	32	-
29	Tyniec	7	33	-
30	Tyniec	8	34	-
31	Tyniec	9	35	-
32	Tyniec	10	36	-
33	Tyniec	11	37	-
34	Tyniec	12	38	-
35	Tyniec	13	39	-
36	Węgleszyn	1	40	-
37	Węgleszyn	2	41	-
38	Węgleszyn	3	42	-
39	Węgleszyn	4	43	-
40	Węgleszyn	5	44	-
41	Węgleszyn	6	45	-
42	Błogoszów	8	46	-
43	Pawęzów	1	47	-
44	Pawęzów	2	48	-
45	Pawęzów	3	49	-
46	Pawęzów	4	50	-
47	Pawęzów	5	51	-
48	Rzeszówek	1	52	-
AZP 88-59				
1	Tyniec	2	1	-
2	Tyniec	3	2	-
3	Tyniec	4	3	-
4	Tyniec	5	4	-
5	Węgleszyn	2	5	-
6	Stare Kanice	1	6	-
7	Stare Kanice	2	7	-

8	Rembiechowa	1	8	-
9	Rembiechowa	2	9	-
10	Rembiechowa	3	10	-
AZP 89-58				
1	Tyniec	14	14	-
2	Tyniec	15	15	-
3	Popowice	1	16	-
4	Popowice	2	17	-
5	Popowice	3	18	-
6	Popowice	4	19	-
7	Popowice	5	20	-
8	Popowice	6	21	-
9	Popowice	7	22	-
10	Popowice	8	23	-
11	Popowice	9	24	-
12	Popowice	10	25	-
13	Popowice	11	26	-
14	Popowice	12	27	-
1	Tyniec	16	20	-
2	Tyniec	17	21	-
1	Błogoszów	1	1	-
2	Błogoszów	2	2	-
3	Błogoszów	3	3	-
4	Błogoszów	4	4	-
5	Błogoszów	5	5	-
6	Lipno	1	9	-
7	Lipno	2	10	-
8	Lipno	3	11	-
9	Lipno	4	12	-
10	Lipno	5	13	-
11	Lipno	6	14	-
12	Lipno	7	15	-

13	Lipno	8	16	-
14	Lipno	9	17	-
15	Lipno	10	18	-
16	Lipno	11	19	-
17	Lipno	12	20	-
18	Lipno	13	21	-
19	Lipno	14	22	-
20	Lipno	15	23	-
21	Lipno	16	24	-
22	Lipno	17	25	-
23	Lipno	18	26	-
24	Lipno	19	27	-
25	Lipno	20	28	-
26	Lipno	21	29	-
27	Lipno	22	30	-
28	Lipno	23	31	-
29	Lipno	24	32	-
30	Zalesie	1	33	-
31	Zalesie	2	34	-
32	Zalesie	3	35	-
33	Zalesie	4	36	-
34	Zalesie	5	37	-
35	Zalesie	6	38	-
36	Zalesie	7	39	-
37	Zalesie	8	40	-
38	Zalesie	9	41	-
39	Zalesie	10	42	-
40	Zalesie	11	43	-
41	Węgleszyn	1	65	-
42	Zakrzów	1	66	-
43	Zakrzów	2	67	-
44	Zakrzów	3	68	-
AZP 88-57				
1	Błogoszów	6	35	-

2	Błogoszów	7	36	-
AZP 87-57-				
1	Błogoszów	9	14	-

Tabela nr 2. Zabytki nieruchome ujęte w gminnej ewidencji zabytków.

Lp.	Obiekt	Miejscowość	Lokalizacja	Forma ochrony	
				Rejestr zabytków	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego
OKSA					
1	Kościół parafialny pw. św. Mikołaja	Oksa	działka nr 800	✓	✓
2	Plebania	Oksa	działka nr 800		✓
3	Stajnia	Oksa	działka nr 800		
4	Cmentarz przykościelny	Oksa	działka nr 800		✓
5	Układ przestrzenny wsi	Oksa			✓
6	Cmentarz parafialny	Oksa	działka nr 377		
WĘGLESZYN					
1	Kościół parafialny pw. św. Andrzeja Apostoła	Węgleszyn	działka nr 871	✓	✓
2	Dzwonnica	Węgleszyn	działka nr 871	✓	✓
3	Cmentarz przykościelny	Węgleszyn	działka nr 871		✓
4	Ogrodzenie	Węgleszyn	działka nr 871		✓
5	Cmentarz parafialny	Węgleszyn	działka nr 305		
RZESZÓWEK					
1	Dwór	Rzeszówek	działka nr 8/4		✓
2	Park w zespole dworskim	Rzeszówek	działka nr 8/4	✓	
3	Obora I	Rzeszówek	działki nr 8/3, 24, 4/63		✓

4	Obora II	Rzeszówek	działka nr 4/63		✓
5	Spichlerz	Rzeszówek	Działki nr 8/3, 8/4		
6	Magazyn	Rzeszówek	działka nr 8/3		
LIPNO					
1	Willa (dwór)	Lipno	działka nr 381/4	✓	
2	Park	Lipno	działka nr 381/4	✓	
ZAKRZÓW					
1	Młyn	Zakrzów	działka nr 447		✓
2	Park (pozostałości)	Zakrzów	działki nr 705, 706, 709/2, 709/3, 709/4, 709/5, 709/7	✓	

Tabela nr 3

ZABYTKI NIERUCHOME WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW				
LP.	**OBIEKT**	**MIEJSCOWOŚĆ**	**DATA WPISU DO REJESTRU ZABYTKÓW**	**NUMER REJESTRU**
1	Kościół parafialny pw. św. Mikołaja	Oksa	11.02.1967 r.	Wpisany pod numerem 360, obecnie A.128
2	Kościół parafialny pw. św. Andrzeja Apostoła	Węgleszyn	11.02.1967 r.	Wpisany pod numerem 227, obecnie A.130/1-2
3	Dzwonnica	Węgleszyn	11.02.1967 r.	Wpisany pod numerem 227, obecnie A.130/1-2
4	Park w zespole dworskim	Rzeszówek	06.09.1971 r.	Wpisany pod numerem 225, obecnie pod nr A.129
5	Willa (dwór)	Lipno	26.08.2014 r.	Wpisany pod numerem A.127/1-2
6	Park	Lipno	05.12.1957 r.	Wpisany pod numerem 533 obecnie pod nr A.127
7	Park (pozostałości)	Zakrzów	05.12.1957 r.	Wpisany pod numerem 534 obecnie pod nr A.131

Tabela nr 4

STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW				
NR OBSZARU AZP/ NR STANOWISKA	**MIEJSCOWOŚĆ**	**FUNKCJA OBIEKTU**	**DATA WPISU DO REJESTRU ZABYTKÓW**	**NUMER REJESTRU**
88-58/1	Oksa	Fundamenty dworu Mikołaja Reja	02.02.1988 r.	78 dział Aa
88-58/2	Oksa	Osada kultury łużyckiej (stanowisko 1)	07.03.1972 r.	721 dział A
88-58/3	Oksa	Osada kultury łużyckiej (stanowisko 2)	07.03.1972 r.	714 dział A